

LIBER TRIGESIMUS PRIMUS.

R DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS R

- 1 UPIANUS libro nono ad Sabinum. In arbitrium alterius conferri [B. 44, 2, 1. Ep] legatum ueluti condicio potest¹: quid enim interest, 'si Titius in Capitolium ascen
1 mihi legetur an 'si uoluerit'? Sed cum its legatum sit pupillo sive pupillae 'arbitrio tuto neque condicio inest legato neque mora, cum placeat in testamentis legatum in alt arbitrium collatum pro uiri boni arbitrio accipi. quae enim mora est in boni uiri art quod iniectum legato uelut certam quantitatem exprimit, pro uiribus uidelicet patrim
2 PAULUS libro septagesimo quinto ad edictum. Quotiens nominatim plures [B. 4] res in legato exprimuntur, plura legata sunt: si autem supellex aut argentum aut lumen aut instrumentum legatum sit, unum legatum est.
3 IDEM libro quarto ad Plautum. Si its legetur: 'heres dare damnas esto, si [B. 4] in Capitolium non ascenderit', utile legatum est, quamvis in potestate eius sit ascendi uel non ascendere.
4 IDEM libro octavo ad Plautum. Neminem eiusdem rei legatae sibi partem [B. 4] uelle, partem nolle² uerius est.
5 IDEM libro septimo quaestionum. Sed duobus legatis relictis unum quidem [B. 4] repudiare, alterum uero amplecti posse respondetur. Sed si unum ex legatis onus i et hoc repellatur, non idem dicendum est: pone eum, cui decem et Stichus legatus rogatum serum manumittere: si Falcidia locum habet, ex decem utriusque legati q ducetur. igitur repudiato seruo non eritabitur onus deductionis, sed legarius ex pe duas quartas relinquit.
6 IDEM libro singulari ad legem Falcidiā. Grege autem legato non potest [B. 4] quaedam sperni, quaedam uindicari, quia non plura, sed unum legatum est. idemque mūs peculio legato aut ueste aut argento et similibus.
7 IDEM libro octavo ad Plautum. Si Titio et ei qui capere non potest decem [B. 4] legata sint, quia duobus heres dare damnatur et unus capere non potest, quinque Titio dantur.

FWDE(QICK)

¹ potest] est? ² posse ins. (D⁴: u. i.)

1 l. xxxi explicit incipit xxxii D 2 de leg. et fideic. om. F¹, ii post fideic. add. DE⁴I, post leg. K 3 libro iii W | τὸ γνώμης ἔτερον ἡρτημένον ληράτον αἰρετικόν ἐστι Ερίτ. | conferri] confiteri E 4 in om. D 5 uoluerit] uoluerit scilicet M(artinus?) uoluerit E⁴ | tuorum WK⁴ 6 inest] in E | mora] mea D | cum placeat cet.] idem legerunt Graeci: τὸ ληρατεύομενὸν μοὶ δοκίμασι Πέτρου λοκεῖ δοκίμασι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καταλιμπάνεσθαι Τίρυς. 7 uiri (biri F⁴) boni] boni uiri DIC | in arbitrio boni uiri DC 8 legatum E | uidelicet et D 9 libro ii W 10 legata sunt] legata erunt WC, erunt legata DEIK | si] sin WD 11 sit legatum D 12 si in capitolium non ascenderit(ascendit D)]

ἐὰν ἔλθῃ ὁ κληρονόμος εἰς τὸ Καπιτώλιον 2 15 libro iii W | siui F⁴ | partem uelle pa nolle] οὐ δύναται τις... μέρος καταδέχεσθαι μέρος παραιτεῖσθαι Τίρυς. 17 libro i W licits 'repudiare' unum F² 18 onus] sei WE⁴ (marg. al. bonus), seruus E⁴ 21 dicitur] FD, ducitur WE⁴QICK, ducitur legarius E 22 quartas] partes quart 24 quaedam 's'perni F⁴, quaedam res s DIC, om. W | idemque] idem WD | dice dicimus IC, dominus W?, dicitur D | similibus] aut sim. EX 26 libro ii W 27 DEICK | dampnatus D | sola titio dat dantur sola ticio D

8 IDEM libro nono ad Plautium. Si quis seruum heredis uel alienum legauerit [B. 44, 2, 8] E et is fugisset, cautiones interponendae sunt de reducendo eo: sed si quidem uiuo testatore 1 fugerit, expensis legatarii reducitur, si post mortem, sumptibus heredis. Si ita legetur: 'Sempronio decem aut, si noluerit, hominem Stichum lego', hoc casu duo legata sunt, sed 2 uni contentus¹ esse debet. Si quis legauerit ex illo dolio amphoras decem, etsi non de- 5 cem, sed pauciores inueniri possint, non extinguitur legatum, sed hoc tantummodo accipit, 3 quod inuenitur. Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet, ut puta 4 si Titio relictum est et duo eiusdem nominis amici testatoris ueniant et legatum petant 10 et heres soluere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint, eligere debere heredem, cui soluat, ut ab eo defendatur. Certam pecuniam legatam si et legatarius et 15 substituti legatarii peterent et heres soluere paratus sit, si ambo defendere heredem parati sint, eligere debet heres cui soluat, ut ab eo defendatur: et, si neutrius manifesta calumnia 5 uideatur, ei potius soluendum, cui primum legatum est. Si cui certam partem hereditatis legauero, diuus Hadrianus rescriptsit, ut neque pretia manumissorum neque funeris impensa deduceretur.

9 MODESTINUS libro nono regularum. Cum autem pars bonorum ita legatur: [B. 44, 2, 9] E¹⁶ 'bonorum meorum, quae sunt cum moriar', dos et manumissorum pretia e medio deducenda sunt.

10 LAUOLENUS libro primo ex Plautio. Cum fundus nominatim legatus sit, si [B. 44, 2, 10] E quid ei post testamentum factum adiectum est, id quoque legato cedit, etiamsi illa uerba f. 16 adiecta non sint 'qui mens erit', si modo testator eam partem non separatim possedit, sed 21 uniuersitati prioris fundi adiunxit.

11 POMPONIUS libro septimo ex Plautio. Statuliberum ab herede ne tunc qui- [B. 44, 2, 11] E dom, cum dubia sit eius ex testamento libertas, legatum sine libertate accipere posse Labeo 25 sit, quia seruus eius esset: sed si heres eandem condicionem legato inserat, quae libertati 25 a testatore datae praeposita fuerit, ualet legatum: nam et si, cum moretur heres, seruus liber esse iussus esset, recte sine libertate ei ab herede legari posse constitut, quia super- 30 uacuum sit ei libertatem dare, quam ex testamento heredis capturus non sit, sed ex testa- toris habet. 'Stichum aut Pamphilum, utrum heres meus uoleat, Titio dato, dum, utrum 'nolit dare, eo die, quo testamentum meum recitatum erit, dieat'. si non dixerit heres, 35 Pamphilum an Stichum dare malit, perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, utrum legatarius elegerit. si dixerit se Stichum dare uelle, Sticho mortuo liberari eum: si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit, alter qui FWDE (QICK)

¹ unico contentus?

1 libro iii W | legauit DI 2 eo sed] eo et QK, et W 3 fugeret DIC, fuget E, fu- getur Q, fugit K | sumptibus] FD, sumptu WICK, sumptum E 4 aut] an D 5 uni] uno DEQICK | esse] esset E | debet] FE¹K, debebit WDE¹IC 6 sed] si E | possunt WQC, possit E | accipitur WDEQICK 7 dari] dare E¹K, tenet D | ut puta] FDEK, utpote WIC 8 uenient F¹, inueniantur DC | pe- tant] petatur D 9 heredes D | sint] FC, escent WI, sunt DDK | debere heredem] de- beret heres C, debet heres WDIK 10 de- fendetur W | legatarius] legatarii D 11 sub- stitui W | legatarii] legatario WC, legatum K¹ | petetur D, petentur Q, petierunt I, pecierint C | heredes DC¹ 12 sint] FC, es- sent WDEK, sunt K | defendatur] heres de- fendantur E | et si] ut si F¹ | manifestam E 13 soluendum] soluendum est D 15 deducen- ter D, duceretur Q, dedetur (sic) K, inc. C¹ 16 idem DI | libro iii W 17 dos et] do et

DQICK¹, do WEC¹K | e medio] de medio C, de emedio E 19 ad plautium W 20 quid] quidem DE | ei om. W | legato] legatum D | berba F 21 sunt WQ 22 uniuersitatis DK | prioris fundi adiunxit om. W 23 libro i ad plautium W | hered'e F¹ | ne] nec WDEICK 24 libertas om. E¹ | legatum sine libertate] lib. sine leg. W | accipere] a te petere WEC 25 seruus eius] ei. seru. E, seruus C | es' set F¹ | inserat] FDI, inseruit WQCK, inserue- rit E 26 datae] DE, data FICK | proposita DE¹ICK, proposito E¹ | fuerit] fuerat WI, fuit K | legatum ualeret W | et om. DC | mor- ritur DI | ser'b'uus F¹ 27 esset] sit DC | sine libertate ei] sine lib. et WI, et sine lib. D, et sine lib. ei ECK 28 sit] esse D, esset IC | sed] si D | ex testatoris] ex testamento test. D 29 dato titio W 30 meum] eum D, om. I | re- citatum] restitutum W, restitutum uel recita- tum E | erit] erat D 32 damnatus esset] d. sit W, d. esse EK¹, om. D 33 si] si autem E

supererit in obligatione manebit. cum autem semel dixerit heres, utrum dare uelit, mutare sententiam non poterit. et ita et Iuliano placuit.

- 12 PAULUS libro secundo ad Uitellium. Si pecunia legata in bonis legantis non [B. 44, 2, 12] *E*
sit, soluendo tamen hereditas sit, heres pecuniam legatam dare compellitur siue de suo
1 siue ex uenditione rerum hereditiarum siue unde uoluerit. Quod ita legatum est: 'heres
'cum morietur Lucio Titio dato decem', cum incerta die legatum est, ad heredes legatarii
non pertinet, si uiuo herede decesserit.
- 13 POMPONIUS libro septimo ex Plautio. Qui duos reos eiusdem pecuniae habet [B. 44, 2, 13] *E*
Titium atque Maeuium, ita legauit: 'quod mihi Titius debet, Maeuio heres meus dato. quod
'Maeuius debet, Seio dato'. his uerbis onerat heredem: nam cum actiones suas heres Maeuio
praestiterit aduersus Titium, uidetur Maeuius facto eius liberatus esse et idcirco Seio heres
1 tenebitur. Si is qui unum reum habebat quod is sibi deberet duobus in solidum sepa-
ratim legasset, oneratur heres duobus satisfacere uni actione cedendo, alteri pecuniam
soluendo.
- 14 PAULUS libro quarto ad Uitellium. Si idem seruus et legatus et liber esse [B. 44, 2, 14] *E*
iuassus sit, fanor libertatis praeualet: sin autem et in posteriore scriptura legatus est et
euidens ademptio libertatis ostenditur, legatum propter defuncti voluntatem praeualebit.
1 Seruo alieno herede¹ instituto post mortem domini eius cui adquisita hereditas et² liber-
tatem fideicommissariam dari posse constat.
- 15 CELSUS libro sexto digestorum. Si quis duobus heredibus institutis ita lega- [B. 44, 2, 15] *E*
uerit: 'Stichum aut decem heredes danto', non potest alter heredum quinque, alter partem
Stichi dare, sed necesse est utrumque aut Stichum totum aut decem soluere.
- 16 IDEM libro sexto decimo digestorum. Si Titio aut Seio, utri heres uellet, [B. 44, 2, 16] *E*
legatum relictum est, heres alteri dando ab utroque liberatur: si neutri dat, uterque perinde
petere potest atque si ipsi soli legatum foret: nam ut stipulando duo rei constitui possunt,
ita et testamento potest id fieri.
- 17 MARCELLUS libro decimo digestorum. Si quis Titio decem legauerit et ro- [B. 44, 2, 17] *E*
gauerit, ut ea restituat Maeuio, Maeuiusque fuerit mortuus, Titii commodo cedit, non he-
redis, nisi dumtaxat ut ministrum Titium elegit. idem est et si ponas usum || fructum f. 1
1 legatum. Si heres damnatus esset decem uni ex libertis dare et non constituerit cui daret, so-
heres omnibus eadem decem praestare cogendus est.
- 18 CELSUS libro septimo decimo digestorum. Heredem meum ita tibi obligare [B. 44, 2, 18] *E*
possum, ut si, quandoque ego moriar, tuus seruus Stichus non erit, dare eum tibi damnas sit.
- 19 IDEM libro octavo decimo digestorum. Si is, cui legatus sit Stichus aut Pam- [B. 44, 2, 19] *E*
philus, cum Stichum sibi legatum putaret, uindicauerit, amplius mutandae uindicationis ius
FWDE(QICK)

¹ heredi? ² et] est (u. i.)?

1 manebis *W* | semel dixit *W*, dixerit semel
D | heres] heres meus dare *D* | dare uelit]
dere uerit *F** | mutari *F** 2 et iuliano] iuliano *DEICK*, iulius *W* 3 legatis *DQ* 4 he-
res *om.* *D* 6 moritur *D*, moreretur *EK* |
lucio *om.* *D* | legatarii] legatum *W* 7 uiuo]
uo *E** | decessit *W*, defecerit *EK* 9 atqu'a'e *F*
10 maeuius] mihi maeuius *WE*, *om.* *inter*
alia *I* | deberet *D* | cum actiones suas heres
maeuius] act. suas heres maeuius si *W* 11 uide-
bitur *WDEICK* | esse *om.* *WEK* 12 debet
EK, debebatur *I*, debent *K** 13 actione ce-
dendo *FQ**, actionem cedendo *EIK*, actiones
cedendo *C*, actionem edendo *W*, actionem
tradendo *D*, actione reddendo *Q** 15 si idem]
si autem *W*, quod *Q* 16 et in] in *E* | est]
sit *DIC* | et euidens] et uidens *E** 17 osten-
datur *D* 18 seruo alieno *seq.*] ἐὰν γράψω

αλλότριον δούλον κληρονόμον, καλώς αὐτῷ
φίδεικομισσαρία ἐλεγθερία μετὰ θάνατον τοῦ
λεπτοτοῦ αὐτοῦ καταλιπάνεται *Tipus*. | domini
eius mortem *D*, eius mortem domini *I* | ad-
quisits hereditas et] adquisita hereditas est
DEICK, adquisita est hereditas *W*, adq. est
her. et *Q*? 21 heredes dato *WIC*, heres dato
*DEK**, dato heres *K** 22 stičhi *F** | sol-
uere] exsoluere *D*, dare *I* 23 utri] ut *W*,
utrique *C* 24 relictum legatum *D* 25 a'nt-
que *F** 26 fieri id *DI* 28 ut ea] eum ut
ea *WEQICK*, eum *D* | titii] titio *FIC* | com-
mendo *W* | cedet *WDEIK*, credet *C* 29 ele-
gerit *WDEICK* 30 decem] xxx *D* | cui]
dum *D* 33 quandoque] quando *E* | tuus] tuus
*F**, stichus ticius *D* | sit] esto *D* 35 lega-
tum sibi putauerit *D* | uendicauit *W*, uendi-
carent *D* | mutandus *E**?

non habet: tamquam si damnatus heres alterutrum dare Stichum dederit, cum ignoret sibi permissum uel Pamphilum dare, nihil repetere possit.

20 IDEM libro nono digestorum. Et Proculo placebat et [B. 44, 2, 20. B8. 16, 2, sch. 8] E a patre sic accepi, quod seruo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non ad crescere: non enim coniunctim, sed partes legatas: nam ambo si uindicarent, eam 5 quemque legati partem habiturum, quam in seruo haberet.

21 IDEM libro uicesimo digestorum. Cum quidam¹ uxori suae dotem reddi- [B. 44, 2, 21] E disset, quadraginta ei legare uoluisset et quamquam sciret dotem redditam, hoc tamen praetextu usus esset, quasi dotis reddenda nomine eam summam legaret, existimo deberi quadraginta: etenim reddendi uerbum quamquam significationem habet retro [D. 50, 16, 94] 10 dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.

22 IDEM libro uicesimo primo digestorum. Lucius Titius in testamento suo [B. 44, 2, 22] E Publio Maeuio militiam suam reliquit siue pecuniam eius quaecumque redigi ex uenditione eius potuerit, cum suis commodis: sed cum superuixit testamento Lucius Titius, militiam uendidit et pretium exegit et dedit ei, cui illam militiam uel pretium eius testamento dari 15 uoluerit²: post mortem Lucii Titii iterum Publius Maeuius uel militiam uel pretium eius ab heredibus Lucii Titii exigebat. Celsus: existimo pretium militiae praestari non oportere, nisi legatarius ostenderit testatorem et post factam solutionem iterum eum pretium militiae accipere uoluisse. quod si non totum pretium militiae, sed partem uiuus testator legatario dedit, reliqui superesse exactionem, nisi heres et ab hoc deceassisse testatorem ostenderit. 20 onus enim probandi mutatam esse defuncti uoluntatem ad eum pertinet, qui fideicommissum recusat.

23 MARCELLUS libro tertio decimo digestorum. 'Lucio Titio fundum Seianum [B. 44, 2, 23] E uel usum fructum fundi Seiani lego'. potest legatarius uel fundum uindicare uel fructum, quod facere non potest is cui tantum fundus legatus est.²⁵

24 ULPIANUS libro secundo fideicommissorum. Cum quidam ita fideicommissum [B. 44, 2, 24] *P reliquisset: 'rogo restituas libertis meis, quibus uoles', Marcellus putauit posse heredem et indignum praeferre. at si ita: 'his quos dignos putaueris', petere posse ait eos qui non offendorint. idem ait, si neminem eligat, omnes ad petitionem fideicommissi admitti uideri quasi iam praesenti die datum, cum sic relinquatur 'quibus uoles' nec ulli offerat. plane 30 si ceteri defuncti sunt, superstiti dandum uel heredi eius, si prius quam peteret deceasit. Scuela autem notat: si omnes petere potuerunt, cum nulli offertur, cur non et qui decesserunt ad heredem transmiserunt, utique si uno petente iam eligere non potest, cui FWDE(QICK)

¹ qui (Krueger)? ² uoluit?

1 alterutrum] alterutram C, ad alterutrum DI | ignoraret DC 2 repete] petere D 3 et] sed et D 4 a om. E² | patre sic] patre suo WEICK, patre suo sic D 5 accresceret D | coniunctum W | uendicaretur D² 6 quemque] quamquam D | partem legati WC | ha- uitatum F² 8 quadr. ei] et eidem quadr. D, et quadr. ei IC | dotem] dotem ei WDEICK 10 reddendum ueruum F², reddendi uerbum F², uerbum reddendi F²WDEICK cum loco gemino | quamquam om. D | significatum D. i. gem. | habeat Taur. errore 11 et om. DEK 12 titius om. E 13 quaecumqu'a e F 14 poterit DCK | sed] si D | superuixerit WIC | testamento] testator E 15 et dedit] F², et (et om. F) hoc dedit F²WDEICK | illam] iam W | p'r etiun F | eius] ex WE'C, eius ex I 17 prestare D 18 ostenderit] ostenderit ut W, ostendit D | et postea facta solutione D | pretium eum DC 20 dedit] dederit ECK, debet Q | et ab hoc] ad hoc D | recessisse

WDEQICK 21 uoluntatem def. DEICK 23 libro iii W 24 fructum] usum fructum WDEICK, ut fructum Q? 25 cui F² 26 cum om. F² | its fideicomm.] fideic. ita EC, fideic. DK², fundi comm. K² 27 rogo] rogo ut WDEQICK | putabat F²W, putsbat DEICK | heredem posse F²WDEQICK 28 at] ac D, et I | his om. DEK | putaberis F², putauerit DI 29 neminem eligat (elegit F, elegit D, elegerit I) omnes (omnem K)] nemine legatum enim W 30 nee ulli illi W | offerrat F 31 ceteri] cuncti D | peterent E, peteretur Q 32 scuela'm' F² | potuerunt] F, potuerint W (ubi superscr. m. saec. XII: alii uoluerunt), non potuerint C, uoluerint E, potuerint (- runt QK) et alii uoluerint (- runt DQK) DQIK | cum] eum W | offertur] offerunt DQ | cur non ... 33 transmiserunt om. E | qui] his qui D | decesserint WDC 33 heredes WICK | transmiserint WI

det? uidetur enim Marcellus, cum fideicommissum ita relinquitur 'ex libertis cui uolueris', arbitrari, nisi offerat cui heres uelit¹ et statim offerat sine aliquo scilicet interuallo, statim competere || omnibus petitionem: cum igitur omnibus competit, merito notatus est, cur superstiti soli putet dandum, nisi forte antequam iustum tempus praetererat, quo potuit eligere cui potius offerat, ceteri decesserint.

- 25 MARCELLUS libro quinto decimo digestorum. Si tamen quibusdam absentibus praesentes petent, cum praesenti die relictum sit fideicommissum, causa cognita statuendum est explorandumque, an et alii sint petituri. [B. 44, 2, 26 E]
- 26 IDEM libro sexto decimo digestorum. Is, cuius in seruo proprietas erat, [B. 44, 2, 26 E] fructuario herede instituto alicui eum sernum legauit. non potest heres doli mali exceptione uti, si legatarius uindicare seruum uellet non relicto heredi usu fructu.
- 27 CELSUS libro trigesimo quarto digestorum. Si illud aut illud legatum sit, [B. 44, 2, 27 E] unum legatum est. si sub contrariis condicionibus aliud atque aliud legatum est, unum legatum esse arbitramur. neque refert et herendum et eorum quibus legatum est diuersas personas esse, ueluti si ita legatum est: 'si Nerua consul factus erit, Titius heres Attio fundum, si non erit Nerua consul factus, Seius heres Maeuio centum dato'.
- 28 MARCELLUS libro uicesimo nono digestorum. Cum patronus ex debita parte [B. 44, 2, 28 E] institutus fideicommissum relictum ab eo praestare non cogitat: si omiserit institutionem, qui eam partem uindicant utrum eodem modo retinere an uero praestare debeant fideicommissum? et magis est deberi fideicommissum, quoniam quod illius personae praestatur, hoc nequaquam ad alium pertinere deberet.
- 29 CELSUS libro trigesimo sexto digestorum. Pater meus referebat, cum esset [B. 44, 2, 29 E] in consilio Duceci Ueri consulis, itum in sententiam suam, ut, cum Otacilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legasset petissetque ab eo, ut ea concubinae ipius daret, et libertus uiuo testatore decessisset et quod ei relictum erat apud filiam remansisset, cogeretur filia id fideicommissum concubinae reddere. Quod alicuius heredis nominatim fidei committitur, potest uideri ita demum dari uoluisse, si ille exstitisset heres. Si filio heredi pars eius, a quo nominatim legatum est, ad crescere, non praestabit legatum, quod iure antiquo capit. [29]
- 30 IDEM libro trigesimo septimo digestorum. Quidam in testamento ita scripsit: [B. 44, 2, 30 E] 'rei publicae Graianorum lego in tutelam uiae reficiendae, quae est in colonia eorum usque ad uiam Aureliam': quae sit est in colonia eorum quidem imperfecta est haec scriptura in tutelam Aureliae² uiae, quia summa adscripta non est: potest tamen uideri tanta summa legata, quanta ei rei sufficeret: si modo non appetat aliam fuisse defuncti uoluntatem aut ex magnitudine eius pecuniae FWDE(QICK)

¹ cui uelit heres? ² Aureliae del.

1 enim om. D | cum om. W | uoluerit DIK
2 sine) set sine E, scilicet sine K 3 notatum est W, notauit D, notandum est E³, notandum est E⁴ | cur] cum EQIC⁵K 4 superstitionis⁶ I⁷, super stichi W | putat DQ | dandum] dampnatum W | ni⁸ si F⁹
5 offerrat F | discesserit D 6 li⁹bro¹⁰ F¹¹
7 petant WD, peterent EI | praesenti] presentem W, praesente Q 8 petituri] praeteriti W 10 legauit] legatur W 11 heredi] heredi eius WDEQICK 13 est si] sit si F¹², est sed si EK, est et si I | est unum legatum om. F¹³ 14 et her.] her. DEQCK, exher. I 15 si ita (ita si D) legatum] si ita legatur F¹⁴ | factus erit] factus sit D¹⁵, factus esset I | attio] actio det titio W, det ticio DCK, titio det I, detio E, om. inter alia Q 19 uendicat WEI, uendicaret E¹⁶QCK | eodem] eo D | retineret E, retineat QIC, reti-

net K | an] eam an DQCK, ea an I | debeat DQCK 20 quoniam] quam W 21 debet WCK¹⁷, debent Q, debere K¹⁸ 22 solum nomen in inscr. l. 29—32 habet W 23 ducem W | ueri consulis] ueri consilis F¹⁹, niri consulis C, iuris consulti E | itum] iterum WICK²⁰, et iterum D, interlocutum K²¹ | cum otacilius] otacilius W²², hic talicius D, cum octalitus K, cum ditalitus E, citalitus I, cum octalitus C 25 decessit WI 27 fidei om. D | heres extitisset E 28 pars²³ F²⁴ | ad crescere] accersit D | praestavit F²⁵ 30 ita scripsit in testamento EK 31 gaiuscanorum D, graianorum I, gallicanorum C | lege D | callonia D 32 qu'a'esitum F²⁶ 33 est om. D | haec om. E²⁷ | uiae aureliae DC 34 ta'men F²⁸ | uidere E²⁹ | sufficiet WD 35 appareat DEQ | fuisse om. E³⁰ | ex om. W | eius pecuniae³¹ F³², pecuniae eius E

aut ex mediocritate facultatum, quam testatrix reliquit: tunc enim officio iudicis secundum aestimationem patrimonii et legati quantitas definiri potest.

- 31 **MODESTINUS** libro primo regularum. Si quis quos non poterit manumittere [B. 44, 2, 81] **E**
legavit, ut manumitterentur, nec legatum nec libertas ualet. ⁴
- 32 **IDEM** libro nono regularum. Omnia, quae testamentis sine die uel condicione [B. 44, 2, 82] **E**
1 adscribuntur, ex die aditae hereditatis praestentur. Fundum ante condicionem completam
ab herede non traditum, sed a legatario detentum heres uindicare cum fructibus poterit.
2 Cum ita legatur: illi hoc amplius fundum illum cum omnibus rebus, quae in eodem fundo
3 'erunt', mancipia quoque continentur. Cum ita legatur: 'quidquid in horreo meo || erit' [B. f. 18
et is cui legatum est ex rebus non legatis ignorante eo¹ ampliandi legati sui gratia in 10
4 horreum intulerit, quod illatum est non uidetur esse legatum. Quod a legatario [B. 44, 2, 82]
petitam erat, ut alii restitueret, si legatarius decedat, heres quoque eius id quod legatum
5 est² praestare debebit. Species nominatim legatae si non repperiantur nec dolo heredis
6 decesse probentur, peti ex eodem testamento non possunt. In fideicommisso quod familiae
relinquitur hi ad petitionem eius admitti possunt, qui nominati sunt, aut post omnes eos 15
extinctos qui ex nomine defuncti fuerint eo tempore, quo testator moreretur, et qui ex
hie primo gradu procreati sint, nisi specialiter defunctus ad ulteriores voluntatem suam
extenderit.
- 33 **IDEM** libro nono responsorum. Respondit: legatorum petitio aduersus heredes [B. 44, 2, 83] **E**
pro partibus hereditariis competit nec pro his qui soluendo non sunt onerari coheredes ²⁰
1 oportet. Qui plures heredes instituit, testamento a quibusdam nominatim reliquit legata,
postea codicillos ad omnes heredes scripsit: quaero, ³quae legata debeat. **Modestinus**
respondit: cum manifeste testator testamento expresserit, a quibus heredibus legata praes-
tari uellet, licet codicillos ad omnes scripserit, apparent tamen ea quae codicillis dedit ab
his praestanda esse, quos munere fungi debere testamento suo ostendit testator. ²⁵
- 34 **IDEM** libro decimo responsorum. Titia cum testamento facto decederet he- [B. 44, 2, 84] **E**
reditibus institutis Maeuia et Sempronio filiis suis ex aequis partibus, petit a Maeuia, ut
Stichum seruum suum manumitteret, in haec uerba: 'a te autem, Maeuia filia carissima,
'peto, ut Stichum seruum tuum manumittas, cum in ministerio tuo tot capita seruorum
'tibi his codicillis legauero', nec legauit. quaero, quid his uerbis relictum uideatur, cum, ut ³⁰
supra cautum est⁴, duobus heredibus institutis defunctam testricem et mancipia heredi-
taria duarum personarum fuisse, et codicillis nihil relictum sit de praestandis mancipiis
nec possit utile fideicommissum putari, quod datum non sit, cum legasse se dixerit nec
adiecerit legati speciem nec ab herede uti praestarentur mancipia petierit. **Modestinus**
respondit ex uerbis consultationi insertis Maeuiam neque legati neque fideicommissi peti- ³⁵
FWDE(QICK)

¹ qui legauit *ins.* ² id quod legatum est *del.*

³ qui *ins.* ⁴ ut supra relatum est, certum sit?

1 tunc enim] tunc *D*, enim tunc *W* 2 quantita*tis* *F*⁴ 3 quos] quod *D* | potuit *EK* | manumittere ntur *F*⁴ 4 legauit] legauerit *DQIC* | ut manumitteretur *D*, ut manumittantur *I* | nec libertas nec legatum *EK* | ua-
leat¹ *F*⁴ 5 qua*s'e* *F*⁴ | sine die] sine *W* 6 condicionem 'ante' compl. *F*⁴ 8 legetur *E* | hoc *om.* *E*⁴ | cum omnibus] communibus *W*, omnibus *K* | rebus *om.* *E* | eodem] eo *D* 9 ante cum *ins.* idem *DIC* 10 et *om.* *W* 11 legatario] legatarium *F*⁴, legato *K*⁴ 12 quod] quoque quod *E* 13 legatae] legatum *E*⁴, legata est *Q*, legare *C* | reperiatur *E* 14 pro-
betur *E* | non potest *E*⁴, potest *E*⁴ | in *om.* *F*⁴ | fideicommissum *D* 15 eos omnes ext. *WDEIC*, hos omnes ext. *I*, omnes ext. eos *K* 16 extinctos *F*⁴ | morietur *D* 17 sunt *DIK* | ad ulteriores] *FE*⁴, adulterio rei *W*,

ad ulteriorem *DEICK* 18 extenditur *E*⁴ 19 l. 33 *continuant* *prae*. *WI* | libro x *W* | ne-
 sponsorum *F*⁴ | respondit *om.* *WEIC* 20 he-
reditarius *E* | hi's qui *F*⁴ | honorari *DI*
21 reliquit *WEICK*, relinquit *FD* 22 de-
beat *W*, debeat *QICK* 23 testamento
om. *E*⁴ | expressit *DIC* | heredibus *om.* *D*
24 uelit *WD* | quae *om.* *E* 25 ostenderit
WICK 27 filius suus *W* 28 uerua *F*⁴ |
maeuia filia carissima] filia carissima maeuia
E, filia mea carissima *I*, carissima filia mae-
uia *K* 29 seruum tuum sticum *D* | tuo *om.* *WD* 30 nec legata uit *F* | uidetur *EQ*
31 defunctam testricem *F*, defuncta testa-
trice *DEQICK* 34 adiecit *WDEICK* | ut
DIC | praestaretur mancipium *WDEICK*⁴ |
petit *W*, petierat *C* 35 uerbis] his uerbis
E | maeuia *F* | legatum *W*

tionem habere neque libertatem seruo suo dare compelli. Lucius Titius in testamento suo ita cauit: Ὁκταβίάνη Στρατονίκη τῇ γλυκύτάτῃ μογὶ θυγατρὶ χάρειν. Βούλομαι ἀγόνην παρ' ἑαυτῆς λαβεῖν χωρίον Γάζαν σὺν ταῖς ἐνθήκαις αὐτοῦ πάσαις. Ὁκταβίάνῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκύτάτῳ μογὶ γιώ. Εἰσαρέτον Βούλομαι ἀγόνην παρ' ἑαυτοῦ λαβεῖν σύγκτησιν ἀγωνόφορον¹ Κομιάνην σὺν αἷς ἔχει ἐνθήκαις πάσαις'. quaero, an huiusmodi scriptura integrum praedium singulis datum esse videatur an uero partem hereditariam dumtaxat contineat, cum iniuitliter a semet ipso quemque eorum quam habebat partem accipere uoluit. Modestinus respondit non sic interpretandam scripturam de qua quaeritur, ut fideicommissum inutile fiat. item quaero, si integrum praedium relictum esse videatur, an pretium portionis fratri et coheredi soluendum sit, ut hoc ipso, quod a semet ipso accipere praecepit, pretio illato integrum habere eum uoluerit. item respondit ad solutionem pretii fideicommissarium minime compellendum. Lucia Titia intestata moriens a filiis suis per fideicommissum alieno seruo domum reliquit: post mortem filii eius idem qui² heredes cum diuiserunt hereditatem matris, diuiserunt etiam domum, in qua diuisione dominus servi fideicommissarii quasi testis adfuit: quaero, an fideicommissi persecutionem adquisitam sibi per seruum eo, quod interfuit diuisioni, amisisse videatur. Modestinus respondit fideicommissum ipso iure amissum non esse, quod ne repudiari quidem potest: sed nec per dol exceptionem summonetur, nisi euidenter apparuerit omittendi fideicommissi causa hoc enim fecisse. Gaius Seius cum domum suam haberet et in praetorio uxoris suae transtulisset³, quasdam res de domo sua in eodem praetorio transtulit ibique post multos⁴ dies decedens testamento uxorem suam heredem et alios complures reliquit. quo testamento significauit uerba⁵, quae infra scripta sunt: in primis sciant heredes mei nullam pecuniam esse penes uxorem meam, sed nec aliud quicquam: ideoque hoc nomine eam inquietari nolo'. quaero, an ea, quae uiuo eo in praetorio uxoris eius translata sunt, communi hereditati vindicari possint et an secundum uerba testamenti praescribi coheredibus possit a parte uxoris defuncti. Modestinus respondit, si ea, quae in domum seu praetorium uxoris defunctus transtulit, praecepua ad eam pertinere uoluit, nihil proponi, cur uoluntate ipsius standum non sit. necesse igitur habet mulier talem uoluntatem fuisse testatoris ostendere. quod nisi fecerit, in FWDE(QICK)

¹ ἀγωνόφορον (Prateius)? ² iidemque (u. i.)? ³ se ins. ⁴ multos] noīnulos? ⁵ uerbis?

1 dare'd F⁶ | in om. EK | suo om. D 2 Ὁκταβίάνη seq.] ἃ similiue pro Graecis WDQIK: Latinam uersionem substituit C: haec petita fere es D. 28, 6, 45 pr. § 1: Mecianum Gaium Titianum suos filios heredes instituit et eos inuicem substituit. Titianus eius filius, quem pater ex alia matre reliquit, post mortem patris decessit superstite matre et duobus fratribus, quos et coheredes habebat. quero, hereditas eius ad fratres ex causa substitutionis pertineat an uero ad matrem. Paulus respondit: si omnes instituti heredes non ex fideicommisso omnibus inuicem substituti essent, cum in fratum persona propter fideicommissum substitutio locum [ha]bere non potuit, ideo ad matrem sui filii hereditas ab intestato pertinet inter ita cauit et Graec. ok. quaero an (u. 5) Graecorum loco inserit E 8 Ὁκταβίανω'c' F 5 an huiusmodi scriptura] huiusmodo script. an W, an huiusmodi script. an X^a 6 uidetur DEQK 7 quemquam E | earum W | qu'e am F⁶ | uoluit FK, uoluerit WDEQIC 8 scriptura W | inutile] utile E⁶ 9 f.iat F, sit D | si] cum E^aK | uide'a'tur F⁶ | fratri et coheredi] FIK, fratrī et (et om. Q^a) coheredis WDEQ?I 10 ipso hoc D | a om. W | praecepit WEK, om. I 11 habero

eum F⁷, eum habere DEICK, habere esse Q | uoluerit] uoluit F²D | ad] ab W 12 lutius titius WD⁸, luti titi E | intestata] intestato WD^aC, in testamento EK 13 eius filii idemque heredes WDEQICK 14 etiam] et D | fideicommissarii] commissarii D 15 sinū F² 16 interfuerit DI | modestinus] mox D | fideicommiss'um F⁶ | ipso] non ipso D⁹ 17 ne repudiari] nec repudiari WDECK, nec repudiari I, nec repudiari nec imputari Q | sed om. E⁶ | summobetur F² 18 hoc eum fecisse] actum fuisse W 19 uxoris sue] uxori sue C, uxori sue centum E | transtulisset^t F² 20 de om. E⁶ | su'o a F⁶ | in eodem ... trans- tulit om. W | dies] duos F⁶ | testamento om. D 21 complures] multos D | reli'n'quit F 22 mei om. D 23 sed nec aliud bis W | inquietari eam W 24 translata] F², intra'n'slata F⁶ | hereditati communi D | possunt DEIK 26 praetorium] in pr. DI | praecepue E 27 uoluerit D | uoluntati ipsius standum EK, uoluntatem ius praestandum W, uoluntate ipsius testatoris standum (testandum I) IC, inc. D⁹ | igitur necesse WC 28 b'uoluntatem (sic F⁶) fuisse testatoris] fuisse testatoris uoluntatem WDEICK | in] an F²

- 4 hereditate mariti et haec remanere oportet. Si ea condicione liberto fideicommissum [Ep. 8, 27] redictum est, ne a filii eius recederet, et per tutores factum est, quo minus condicione 5 impleret, iniquum est eum, cum sit inculpatus, emolumento fideicommissi carere. Qui [Ep.] inuita filia de dote egerat, decessit eadem illa exheredata, filio herede instituto et ab eo fideicommissum filiae dotis nomine reliquit: quaero, quantum a fratre mulier consequi debet. Modestinus respondit: quod in primis est non esse consumptam de dote actionem mulieri, cum patri suo non consenserit, utique non ignoras. sic enim res explicatur, ut, si quidem maior quantitas in dote fuit, illius petitione sit tantummodo mulier contenta: quod si in summa dotis nomine legata amplius sit quam in dote principali, compensatio fiat usque ad eandem summam quae concurrevit et id tantummodo, quod excedit in sequenti 10 summa, ex testamento consequatur: non est enim uerisimile patrem duplice praeestatione dotis filium eundemque heredem onerare uoluuisse, praeterea cum¹ putauerit se efficaciter licet non consentiente filia instituisse aduersus generum de dote actionem. Lucius Titius redictis duobus filiis suis heredibus diuersi sexus institutis² addidit caput generale, uti legata et libertates ab his heredibus suis praearentur: quadam tamen parte testamenti a 15 filio petit, ut omne onus legatorum in se sustineret, in hunc modum: 'ea quaecumque in legatis reliqui uel dari praecepi, ab Attiano filio meo et herede dari praestarique iubebo', deinde subiecit in praeceptione relinquenda filiae suae haec uerba: 'Paulinae filiae meae dulcissimae si quid me uiuo dedi comparauui, sibi habere iubeo: cuius rei quaestionem fieri ueto. et peto a te, filia carissima, ne uelis irasci, quod ampliorem substantiam fratri 20 tuo reliquerim, quem scis magna onera sustentaturum et legata quae supra feci praestatrum'. quaero, an ex his extremis uerbis, quibus cum filia sua in testamento pater locutus est, effectum uideatur, ut hereditariis actionibus id est omnibus⁴ filium suum oneraverit, an uero iam⁵ solum propter onus legatorum locutus esse uideatur, petitiones autem hereditariae in utrumque heredem creditoribus dari debeant. Modestinus respondit, ut 25 7 actiones creditorum filius solus excipiat, iussisse testatorem non proponi. Titius cum nuberet Gaio Seio, dedit in dotem praedia et quasdam alias res, postea decedens codicillis ita cauit: Τάιον Σέιον τὸν ἄναρα μογ παρακαταθέμει σοι, ω θύγατερ. ω βούλομαι αδοθῆναι εἰς βίον χρήσιν f. 19 καὶ ἐπικαρπίαν μετοχήν κώμης Νακλήνων, ἢν ἔφθασα δεδωκυγία εἰς προΐκα, σὺν σώμασι τοῖς FWDE(QICK)

¹ eum praeterea? ² diuersi sexus institutis del. ³ iubeo (u. i.)? ⁴ id est omnibus del. ⁵ iam] ita?

1 hereditate] F¹ ², haereditate F⁴ | mariti] FK, maritus f, mariti sui WDEIC | et] etiam DEI | haec om. E | fideicommissum om. F¹ 2 tutorem DEIK ³ est enim est D | qui] quod W 4 de dote ... filio om. F¹ (ex filia ante fecit filio F¹, deinde o del. F¹) | decesserat D | eadem illa] illa eadem D, eadem W 6 modestinus] mar. D | easset consumptam F, est consumpta C 7 mulieris DE | ignorans DEICK | ex explicatur (in transitu a pag. ad pag.) F 8 in dote] in priore dote F² WDEICK | fuerit DK | petitione] portione DK, petitionis E | mulier tantummodo DEIK 9 sit] est WDEQICK 10 excedet DI, excedet EK 11 praestitutione F¹ 12 filium] uel filium D¹ | herede WE | onerare] honorare EK 13 filia] sua filia E | institutisse F¹ | de om. W 14 diuersis sexus WQC, diuersus sexus E¹, diuersi sexus K¹ | addidit] adicit D | capit FW | uti] et uti D, ut IC 15 praestellare in ntar F², praecepit EQIK 16 ut om. W | sustinere W 17 reliquit E¹ | dare WCK | praecepit F², praecepit D | attiano] ab attiano WQC¹K, attiano D, atio E, apno I, ticia atticiano C, inc. Q¹ | meo om. W | et herede

dari] dari et her. D, et her. I | iubeo WCK 18 in om. WE¹ | filiae suae] filiae W, filiae suae dulcissimae E¹QCK 19 dulciuuissimae F¹ | quid] qua WIC | m'a'e uiuo F², meuiuo WD-E¹QIC, me uiuo X | sibi] siui F², is E | qu'a'estionem F², quaestione D 20 a om. WE¹ | filia] filia mes E | substantia W 21 relinquenter FDCK¹, dereliquerim W | scis] quis W 22 an] anne E | uerbis extremis EK | sua] sda F¹ | pater in testamento WC 23 id est] FK¹, item WEQI, ita K¹, om. DC: Rogerii glossa adscr. est in I haec: Mart(inus) pro id est [cod. in confusis notis i et .i.] item, pro omnibus honeribus correxit | omnibus] omnibus honeribus (marg. P[isis] deest) E: cf. notam praeceps. | suum] FC, solum W, suum solum DEQIK | oneravit WDQI 24 iam] ita E, om. D | onus] bonus E | allocutus EQIK, alias locutus C 26 excipiatur F¹, sustineat D 27 et om. W | postea] praeterea D 28 Τάιον ... p. 46, 2 coy] gaio seio nro ιπρα μοις γαπαρα Q, gaio seio t. u. (in pro t. u. K) gr̄o EK, gaio seio DC, gr̄(raeca) W, om. hoc loco, sed habet uersionem Latinam praemissa nota gg in fine L 34 I 29 ἢν F¹ | ηικα (sic) F¹

Ἐμφερομένοις τῷ προϊκί, καὶ κατὰ μηδὲν ἐνοχληθῆναι αὐτὸν περὶ τῆς προϊκός· ἔσται γὰρ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων σογ': praeterea alia multa huic eidem marito legauit, ut quamdiu uiueret haberet. quaero, an propter¹ haec, quae codicillis ei extra dotem relictā sunt, possit post mortem Gaii Seii ex causa fideicommissi petitio filiae et heredi Titiae competere et earum rerum nomine, quas in dotem Gaius Seius accepit. Modestinus respon- 5 dit: licet non ea uerba proponuntur, ex quibus filia testatricis fideicommissum a Gaio Seio, postquam praestiterit quae testamento legata sunt, petere possit, tamen nihil prohibet propter uoluntatem testatricis post mortem Gaii Seii fideicommissum peti.

35 IDEM libro sexto decimo responsorum. Respondit legatis uxori quae usus [B. 44, 2, 35] E eius causa parata sunt, eos seruos ad eam non pertinere, qui non proprii ipsius, sed com- 10 munis usus causa parati sunt.

36 IDEM libro tertio pandectarum. Legatum est donatio testamento relictā. [B. 44, 1, 1] E

37 IAUOLENUS libro primo ex Cassio. Qui testamento inutiliter manumissus est [B. 44, 2, 36] E legari eodem testamento potest, quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens utiliter data est. 15

38 IDEM libro secundo ex Cassio. Quod seruus legatus ante aditam hereditatem [B. 44, 2, 37] E adquisit, hereditati adquirit.

39 IDEM libro tertio ex Cassio. Si areae legatae post testamentum factum aedificium im- E position est, utrumque debebitur et solum et superficium. 19

40 IDEM libro primo epistularum. Si duobus seruis meis eadem res legata est [B. 44, 2, 38] E et alterius serui nomine ad me eam pertinere nolo, totum ad me pertinebit, quia partem alterius serui per alterum seruum adquiro, perinde ac si meo et alterius seruo esset legatum.

41 IDEM libro septimo epistularum. 'Maeuio fundi partem dimidiam, Seio partem [B. 44, 2, 39] E 'dimidiā lego: eundem fundum Titio lego'. si Seius decesserit, pars eius utrius ad crescit, quia cum separatim et partes fundi et totus legatus sit, necesse est, ut ea pars quae cessat 25 1 pro portione legati cuique eorum, quibus fundus separatim legatus est, ad crescat. A me herede uxori meae ita legatum est: 'quidquid propter Titiam ad Seium dotis nomine peruenit, tantam pecuniam Seius heres meus Titiae det': quaero, an deductiones impensarum fieri possint, quae fierent, si de dote ageretur. respondit: non dubito, quin uxori suae quod ita legatum est: 'a te heres peto, quidquid ad te peruenisset, ut tantum ei dares', tota dō sine ratione deductionis impensarum mulieri debeat. non autem idem ius seruari debet ex testamento extranei, quod seruatur² in testamento uiri, qui dotem uxori relegauit. haec FWDE(QICK)

¹ praeter (Pothier)? ² ita fere emenda: non dubito quin uxori eius, a quo ita legatum est ... tota dō sine ratione deductionis impensarum debeat. non autem idem ius, quod seruari debet ex testamento extranei, seruatur

2 legata W 3 haec quae 'c quae' codicillis F¹ | ei] ea F¹ 4 seii om. D 5 dote E 6 proponuntur] FCK, proponantur WDEI 7 legate E 9 l. 35 contin. praecedenti: W | uxorū DI 10 sed om. E¹ 11 causam para'ti F¹, causa comparati D²?, parata E: οὐδὲ τὰ εἰς κοινήν χρῆσιν ... ἀγροπάθετα Tipuc. ex Cyrillo 12 donatio] FC, donatio quedam WI, quaedam donatio DEQK 13 ex om. F¹ 14 potest ... legato bis F¹ | quia totiens] quia do tociena D 17 acquiret W 18 ad casuum W | areae] aeree W, aere K | legata E | testamento F | impositum] positum E 19 superficies WDEQICK 20 si om. F¹: εὰν ... ληγατεύθη Tipuc. 21 et alterius seq.] ΔΥΝΑΜAI εἰς ὄνοματος τοῦ ἐνὸς παρατούμενος αὐτὸς ὄνοματι τοῦ ἄλλου λαμβάνειν δῶλον Tipuc. | me eam] meam D 22 serui per ... et alterius (et alterius post essent legata I) seruo esset (essent I) legatum (legata WQICK)] sic WDE

(in margine: P[osis]is hoc totum deest) QICK, seruo esset leg. F¹, serui esset leg. F¹; glossas Rogerii ad ea quae absunt ab F habent EI 24 lego dimidiam D | eundem Taur. errore | par'u's eius F 25 partem D | ea om. WQK | cessat] cessit WDEIK, cesserit C 26 portioni F¹ | legati'q' cuique F¹ | legatus] legatum F¹ 27 herede] CK, heredi F, herede instituto (instituta E¹) DEQI | propter titiam] pro titia W, n pro titia E, per titiam I, titiam (om. propter) K | peruenierit WDEQICK 28 seius] et seius DB | heres' F¹ | titio W 29 possent W, possunt D | egeretur W 30 legatum est] legatur W | heres peto] FK, herede peto WEIC, peto heres D | ad te] a te D | ei' F¹ | daret D 31 idem] id E | debet] debeat F²QK 32 uxori dotem DC | relegauit] FK, relegauerit QC, legauit WDEIK | haec] hic W

enim taxationis loco habenda est¹ 'quidquid ad te peruenit': illic autem, ubi uir uxori relegat, id uidetur legare, quod in iudicio dotis mulier consecutura fuerit.

¶ IDEM libro undecimo epistularum. Cum ei, qui partem capiebat, legatum [B. 44, 2, 40] E esset, ut alii restitueret, placuit solidum capere posse.

¶ POMPONIUS libro tertio ad Quintum Mucium. Si ita relictum fuerit: 'quantum heres meus habebit, tantum Tithaso dari uolo', pro eo est, quasi ita sit scriptum: 'quantum omnes heredes habebunt'. Quod si ita fuerit: 'quantum unus heres habebit, tantum Tithaso heredes meos dare uolo', minor pars erit accipienda², quae uenit in legato. Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, ueluti post annos decem, interesse, cuius causa tempus dilatum sit, utrumne heredis, quo casu heredem fructum retinere debere, an legatarii, ueluti si in tempus pubertatis ei qui impubes sit fideicommissum relictum sit, tunc enim fructus praestandos et antecedentis temporis. et³ haec ita intellegenda sunt, si non nominatim adiectum est, ut cum incremento heres fideicommissum praestet. Si ita scriptum sit: 'decem aut quindecim heres dato', pro eo est ac si decem sola legata sint: aut si ita sit: 'post annum aut post biennium, quam ego decessero, heres dato', post biennium uidetur legatum, quia heredis esset potestas in eligendo.

¶ IDEM libro quarto ad Quintum Mucium. Si pluribus heredibus institutis ita [B. 44, 2, 42] E scriptum sit: 'heres meus damnas esto dare aureos quinque', non quilibet heres, sed omnes uidebuntur damnati, ut una quinque dent. Si ita legatum fuerit: 'Lucius Titius heres meus Tithaso quinque aureos dare damnas esto', deinde alio loco ita: 'Publius Maenius heres meus Tithaso quinque aureos damnas esto dare', nisi Titius ostenderit adimendi causa⁴ a Publio legatum esse relictum, quinos aureos ab utroque accipiet.

¶ IDEM libro octavo ad Quintum Mucium. Si ita sit scriptum: 'filiabus meis [B. 44, 2, 43] E centum aureos do', an et masculini generis et feminini liberis legatum uideatur? nam si ita scriptum esset: 'filii meis hosce tutores do', responsum est etiam filiabus tutores datos esse. quod non est ex contrario accipendum, ut filiarum nomine etiam masculi continetur: exemplo enim pessimum est feminino nocabulo etiam masculos contineri. Si sub condicione uel ex die certa nobis legatum sit, ante condicionem uel diem certum repudiare non possumus: nam nec pertinet ad nos, antequam dies ueniet uel condicio exsistat. Si pater filiae suae testamento aureos tot heredem dare iussit, ubi ea nupsisset, si filia nupta sit, cum testamentum fit, sed absente patre et ignorante, nihil minus legatum debetur: si enim hoc pater non ignorabat, uidetur de aliis nuptiis sensisse.

¶ PROCOLUS libro quinto epistularum. Si scripsisset qui legabat: 'quidquid [B. 44, 2, 44] E FWDE(QICK)

¹ hic enim taxationis loco habendum est? ² accipienda del. ³ sed? ⁴ a se ins. (ως ἀφιρούμενος τὸ πάρ' αὐτοῦ καταλειφθέν Τίρυς.)

1 relegat] legat DQI, rem legat E 2 legare] legatum D | mulier in (in om. W) iudicio de dote WC | consecuta D, consecutam W, consecutaram K 5 quantum] FDEIC, quantum quintus WE-QIK 6 tithaso] FK, tithas F¹, sticho WDEIC | sit] fuerit quantum sit E 7 habebit] habuerit D | tithaso] FK, sticho WDEIC 9 fuerat] erat DI 10 delatum ECK | sit] est D | heredem fructus retinere debere W, fructus r. h. d. D, r. fructus h. d. EK, fructus h. (heredis I) r. d. QI, h. fructus d. r. C 11 in tempore DC | impubes sit] impuberes D 12 fructus] et fructus DEI | et antecedentis] et ac antec. E | ita haec D 13 sunt om. E² 14 sit scriptum EI, scriptum (om. sit) K | quindecim F³ 15 aut post] aut si post W | decessero] cesser D 16 heredis] heredes F⁴, heredi W | esse t' potestas F⁵, pot. esset D, esset etiam pot. I | elicendo F 18 sed] et D 19 uide-

buntur] debitum uid. E⁶ | una quinque] una unicuique W, unam unicuique K⁷ 20 tithaso] F⁸, tithaso F⁹K, sticho WDEIC | quinque] F¹⁰, quinque F¹¹, qionqua F¹² | dari WDK | deinde ... 21 esto om. W 21 tithaso] FK, sticho DEIC | ostenderit id DI | adimenda W 22 publico] publico W, publico menio K | eset D | quino's F | accipiet] recipiet DK, accipiat I 24 et masculini] masculi E 25 filii meis] filii D | hosce] FF¹³K¹⁴, hos WDEICK¹⁵, hos esse Q¹⁶, inc. Q¹⁷ | esse datos E 26 masculi] FK, masculini WDEIC 27 pessimum] F¹⁸EK, passimum F¹⁹, turpisimum DIC 28 uel] uel etiam W | certo W | certum om. D 29 nam] nec nec E²⁰ | ue- nist FDEICK 30 suae om. D | nupsisset] uississet W | si] sed E 31 fit] sit DEIK 32 sensisset W 33 paulus D, idem I, se- uer. C | si] si ita DEICK | legauat F²¹, lege- bat CK

'mihi Lucium Titum dare facere oportet, Sempronio lego' nec adiecit 'praesens in diemue', non dubitarem, quantum ad uerborum significationem attineret, quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo, qui testamentum fecisset, nondum uenisset. adiendo autem haec uerba 'praesens in diemue' aperte mihi uidetur ostendisse eam quoque pecuniam legare uoluisse.

- 47 IDEM libro sexto epistularum. Sempronius Proculus Nepoti¹ suo salutem. [B. 44, 2, 46] Binae tabulae testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptae (ut uolgo fieri solet) eiusdem patris familias proferuntur: in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio: quaeris, utrum et quinquaginta aureos an centum dumtaxat² habitarus sit. Proculus respondit: in hoc casu magis heredi parcendum est ideoque utrumque legatum nullo modo debetur, sed tantummodo quinquaginta aurei.
- 48 IDEM libro octavo epistularum. Licinnius Lucusta Proculo suo salutem. Cum [B. 44, 2, 46] faciat condicionem in releganda dote, ut, si mallet uxor mancipia quae in dotem dederit quam pecuniam numeratam, recipere³, si ea mancipia uxor malit, numquid etiam ea mancipia, quae postea ex his mancipiis nata sunt, uxor debeantur, quaero. Proculus Lucustae suo salutem. Si uxor mallet mancipia quam dotem accipere, ipsa mancipia, quae aestimata in dotem dedit, non etiam partus mancipientur ei debebuntur. Bonorum possessione dementis curatori data legata a curatore, qui furiosum defendit, peti poterunt: sed qui petent, canere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit redditu iri.
- 49 || PAULUS libro quinto ad legem Iuliam et Papiam. Mortuo boue qui legatus [B. 44, 2, 47] est neque corium neque caro debetur. Si Titio frumentaria tessera legata sit et is deceaserit, quidam putant extingui legatum: sed hoc non est uerum, nam cui tessera uel militia legatur, aestimatio uidetur legata. Labeo refert agrum, cuius commercium non habes, legari tibi posse Trebatium respondisse, quod merito Priscus Fulcinus falso esse aiebat. Sed Proculus ait, si quis heredem suum eum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iusserat ei, qui eius commercium habeat, putat⁴ heredem obligatum esse, quod uerius est, uel in ipsam rem, si haec in bonis testatoris fuerit, uel si non est, in eius aestimationem. Si testator dari quid iussisse aut opus fieri aut munus dari, pro portione sua eos praestare, quibus pars hereditatis adcreceret, aequa atque cetera legata, placet.
- 50 MARCELLUS libro uicesimo octavo digestorum. Ut heredibus substitui potest, [B. 44, 2, 48] ita etiam legatarii. uideamus, an idem fieri possit et cum mortis causa donabitur, ut id FWDE (QICK)

¹ Sempronius Nepos Proculo (cf. D. 23, 3, 67. 50, 16, 125)? ² quaeritur, utrum centum et quinquaginta aureos an quinquaginta dumtaxat (cf. h. t. l. 43 § 3)? ³ recuperet? ⁴ putat del.

1 nec adiecit om. D^a 2 dubitare EC | berborum F^b | adtingeret F^c, attinet DEI, attinent Q, attinentur K 4 aperte'm' mihi F | ostensisse W 6 libro ii W, l. u K | sempronius osemus D | salutem (om. D) binae (bertine D^d) tabulae test. eodem tempore F^e 7 exempli causa D 8 eidem E | in alterius cent, in alterius q. E 9 quero WDE'ICK^f | centum post utrum add. F^g WDEQICK: εάν... διάφορον μοι ἀματεύθη ποσόν, τὸ ίστον λαμβάνω Tipuc. | et om. EQCK | aurea F^h | prop' culus Fⁱ 10 utrumque utrum E^j 12 lutinius WI, lucinius Q, lucius D, lutinus E^k K, licinus C, inc. K^l | lucust'u'a F 13 in releganda dote] FD^m?EⁿCK^o, in releganda dote I, in rem leganda dote E^p, in praeleganda dote D^qK^r, in relegando W | si mallet] simul et W, si uellet D | dedit E 15 nota W, uota C | debebantur D 16 suo sal.] sue D | mancipia om. D, ipsa mancipia om. K 17 possessionem EK^s 18 curatore E^t | qui om. D | petent] peterit WI, peterit E, petunt CK^u,

petun K^v 19 debebunt cauere DE, debent cauere K | quod] id quod DI | sit] fuerit DEI, fuit K | redditum iri WDEQIK, reddituri C 20 morte'no F | boue] bone W 21 corium] eorum W | tessera frumentaria D 22 hoc] tunc W | uel militia legatur] uel mil. legantur K, mil. legata D 23 agrum] gradum F^w | non om. D 24 trebatius (espondit) EK | fulcinus D, fuscinus C 25 ait] aut E^x | is heres non habeat (habet EK) om. D 26 iusserat] F^y W, iusserit F^z W'DICK, iusset E | eius om. D | habet DC | putabat E | heredem] her. dare D 27 uel in ipsam rem] FCK, uel imparem Q^{aa}, uel in ipsa re Q^{ab}, in ipsam rem I, in ipsa re D, uel ut ipsa E^{ac}, inc. E^{ad} | uonis F^{ae} 28 dari quid] dum W, dare dari quid C^{af} | aut opus] apud op. W | minus E^{ag}C | dare WC 29 pars hereditatis (her. pars D) adcreceret] hereditatem ascriberit W | aequa'e F^{ah} 30 marcus WC, paulus D | ut] EQ'ICK, et FW, set ut D, inc. Q^{ai} 31 etiam] et E | legatis D | donauitur F^{aj}

promittat ille alteri, si ipse capere non poterit: quod magis est, quia in posterioris quoque persona donatio confertur. ¹ Si Titius mihi Stichum aut decem debeat et legauero tibi Stichum quem mihi debet, placet extingui legatum decem solutus: et si diuersis alii decem, ² alii Stichus legatus fuerit, ex euentu solutionis legatum ualet. Cum ita legatum est: 'quantam pecuniam heres meus a Titio exegerit, tantam Maeuio dato', si sub condicione legatum est, antequam exacta pecunia sit, legatarius agere non potest: quod si statim dies legati cedit, ut Publicius recte putat, legatarius agere potest, ut actiones praestentur.

- 1 **ULPIANUS** libro octavo ad legem Iuliam et Papiam. Si ita quis testamento [B. 44, 2, 49] *E* suo canisset: 'illi quantum plurimum per legem accipere potest dari uolo', utique tunc, cum quando² capere potuerit, uidetur ei relictum. sed et si dixerit: 'quam maximam partem dare possum, dannas esto heres meus ei dare', idem erit dicendum. Is cui in tempus liberorum tertia pars reicta est, utique non poterit adoptando tertiam partem consequi.
- 2 **TERENTIUS CLEMENS** libro tertio ad legem Iuliam et Papiam. Non oportet [B. 44, 2, 50] *E* prius de condicione cuiusquam quaeri, quam hereditas legatumue ad eum pertineat. ¹⁴
- 3 **IDEM** libro quarto ad legem Iuliam et Papiam. Cum ab uno herede mulieri [B. 44, 2, 51] *E* pro dote compensandi animo legatum esset esque dotem suam ferre quam legatum maluit, utrum in omnes heredes, an in eum solum, a quo legatum est, actio ei de dote dari debeat, quaseritur. Iulianus in eum primum, a quo legatum sit, actionem dandam putat: nam cum aut suo iure aut iudicio mariti contenta esse debeat, sequum esse eum, a quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, usque ad quantitatem legati onus huius aeris alieni sustinere ²⁰ reliqua parte dotis ab heredibus³ ei praestanda. Eadem erunt dicenda, si heres instituta pro dote omiserit hereditatem, ut in substitutum actio detur: et hoc uerum est. Sed de legatis et legi Facidiae ratione belle dubitatur, utrum is, in quem solum dotis actio detur, legata integra ex persona sua debeat, perinde ac si omnes heredes dotem praestarent, an dotem totam in aere alieno computare, quia in eum solum actio eius detur: quod sane ²⁵ magis rationem habere uidetur.
- 4 **IDEM** libro tertio decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si cui fundus centum [B. 44, 2, 52] *E* dignus legatus fuerit, si centum heredi nel cuilibet alii dederit, uberrimum⁴ uidetur esse legatum: nam alias interest legatarii fundum potius habere quam centum: saepe enim con- ²⁹ fines fundos etiam supra | iustum aestimationem interest nostra adquirere. ^{f. 20'}

FWDE (QICK)

¹ Paulus libro sexto ad legem Iuliam et Papiam ins. (u. i.) ² cum quandoque (u. i.)?
³ omnibus ins. ⁴ uberrimum] utile interdum?

I potest *DEK*, possit *I* 2 post confertur ins. paulus libro ui ad legem iul. et pap. *WK*, paulus lib. ui *Q*, paulus lib. iiiii *I*, paulus *DEC*, ut hinc incipiat les. quae inscriptio cum et ordini librorum, quem repperit Bluhnius, optime conueniat et inde aliquatenus confirmetur, quod fragmenta extra ordinem relata, ut est hoc Marcelli (quasquam cur hoc ipso loco ponatur, non actis appareat), non solent habere capita plura, denique interpolationis nulla ratio intellegi posset, magis uidetur genuina esse | si om. *D* | deberet *W*, debebat *DEK* | sticcum *F* 3 extingui *F* | solutis] mihi solutis (salutis *E'*) *EQICK* | et si diuersis] e (ex *DE'QIK*, et ex *FI*) diuerso si *WDEQICK* 4 fuerit] sit *EK* | ex] et ex *D* | ita titia *W* | est] sit *WCK* 6 agere] petere *WQ'K* 7 ut puta blicius *W*, ut paulus *DEIC*, ut plucius *K* | putet *W* | praestarentur *D* 9 illi] illum *D* | dari] tantum dari *D* | cum quando] cum (cum *WI*) quandoque *WECIK*, cum quandoque qui *D*, quandoque cum *Q*: εὰν εὔρεθη ἐν οἰφάλιποτε χρόνῳ μένον ὑγιάνενος λαβεῖν, τοσάγτα δυκώ κατα-

λιμπάνειν αὖτις *Tipuc*. 10 poterit *DEIK* | si om. *EQ* 11 dari *F* | ei heres meus *DEI*, ei meus heres *K* 13 marcellus *D*, ner. *I* | oportet] oportet et *E'* 14 quam ad eum hereditas legatumue pertineat (nel legatum perueniat *D*) *DI* 15 idem marcell. *K*, macell. *E* | heredi mulieri *F'*, heredum mul. *WEICK*, mul. heredum *D* 16 aquae *F* | quam legatum maluerit *F'*, maluit quam leg. *D* 17 ei] ei dare *E'* | de om. *F* 18 quaerit *D* 20 legarat *E'* | legati onus huius aeris] *FE'*, legationis (legati *I'*) bonus eris *WIK*, legat... huius heredis bonus eris *D*, legatoris bonus huius aeris *E'*, legati onus huius heredis *C*, huius aeris (om. rel) *Q* 21 reliquam partem *E*, aliqua parte *K* | ab] ad *E* | ei] ea *F'* 22 in substitutum] sub institutione *D* 23 belle] ualide *K*, ualde *WDEQI*, om. *C* | detur] *F'D'*, datur *F'WD'EQICK* 24 ex persona sua] sua ex persona sua *D* 25 in eum] meum *W* 26 ratione *WI* 30 etiam] et *E* | interest^t *F'*

- 55 GAIUS libro duodecimo ad legem Iuliam et Papiam. Si Titio et mihi eadem [B. 44, 2, 53] res legata fuerit et is die cedente legati decesserit me herede relieto et uel ex mea propria causa uel ex hereditaria legatum repudiauero, magis placere video partem defecisse.
- 1 Si eo herede instituto, qui uel nihil uel non totum capere potest, seruo hereditario legatum fuerit, tractantibus nobis de capacitate uidendum est, utrum heredis an defuncti persona 5 an neutrius spectari debeat. et post multas uarietates placet, ut, quia nullus est dominus, in cuius persona de capacitate quaeri possit, sine ullo impedimento adquiratur legatum hereditati atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicumque postea heres extiterit, secundum quod accipere potest: reliqua autem pars ad eos, qui iure uocantur, uenit. 9
- 56 IDEM libro quarto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Quod principi relictum [B. 44, 2, 54] E est, qui ante, quam dies legati cedat, ab hominibus erexitur, ex constitutione diui Antonini successori eius debetur.
- 57 IUNIUS MAURICIANUS libro secundo ad legem Iuliam et Papiam. Si Augustae [B. 44, 2, 55] E legaueris et ea inter homines esse desierit, deficit quod ei relictum est, sicuti diuis Hadrianus in Plotinae et proxime imperator Antoninus in Faustinae Augustae persona con- 15 stituit, cum ea ante inter homines esse desisset, quam testator decederet.
- 58 GAIUS libro quarto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si cui res legata [B. 44, 2, 56] E fuerit et omnino aliqua ex parte uoluerit suam esse, totam adquirit.
- 59 TERENTIUS CLEMENS libro quinto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si [B. 44, 2, 57] E mihi pure, seruo meo uel pure uel sub condicione eadem res legata est egoque legatum 20 quod mihi datum est repudiem, deinde condicione existente¹ id, quod seruo meo legatum est, nolle ad me pertinere, partem legati deficere responsum est: nisi si quis dubitet, an existente condicione, si seruus uiuat, omnimodo legatum meum fiat, quod semel ad me pertinere uoluerim: quod aequius esse uidetur. idem est et si duobus seruis meis eadem res legetur.
- 60 UPIANUS libro sexto decimo ad legem Iuliam et Papiam. Iulianus ait, si a [B. 44, 2, 58] E filio herede legatum sit Seio fideique eius commissum fuerit sub condicione ut Titio daret, et Titius pendente condicione decesserit, fideicommissum deficiens apud Seium manet, non ad filium heredem pertinet, quia in fideicommissis potiorem causam habere eum, cuius fides electa sit, senatus uoluit.
- 61 UPIANUS libro octavo decimo ad legem Iuliam et Papiam. Si Titio et Mae- [B. 44, 2, 59] E uio heredibus institutis qui quadringenta relinquebat a Titio ducenta legauerit et, quisquis 1 heres esset, centum, neque Macuius hereditatem adierit, trecenta Titius debet. Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicomissa relicts, coheredem eius non esse cogendum fideicomissa praestare: portionem 2 FWDE(QICK)
-
- ¹ condicione existente del.
- 1 duo decimo F² | eadem res mihi D 2 fuerit| sit W | cedenti legati F³, legati cedente D: μετὰ προχώρησιν Τιπού. | et uel] uel DE'IC, al' K 3 hereditario F | repudiauerit D⁴, repudiauerit D⁵ nouis F | functi D | persone F⁶ 6 spectari] perspectari DI | debeat] debemus D | dominus est E 8 atque ob id] atqui ubi W 11 qui] quod W | ab] a D | hominibus] omnibus QIC, omnibus hominibus E | s'eruptus F⁷, reiectus QI | ex] et ex D | antonini] pii antonini DI 13 iunius martianus WI, iul. DC, idem EK 14 sicut EQK 15 plotin'a'e F⁸, protolite W, plotione DC | proximumperator antininus F⁹ | persona] per omnia E 16 desierit esse D 18 uoluit DEIK | esse suam EK 19 l. 59 continua^t praecedenti F: nerrentius Q, heren-
- tius K, neret. I, her. C, nerat. D 20 seruo] et seruo WDEQICK | condicione'm' F¹⁰ | ea- dem om. F¹¹ 21 repudiem deinde] repudia- rem deinde D, repudiauerim I | legat' om' F 22 est om. D | partem... 24 pertinere om. D | est's nisi F¹² 23 si seruus] seruus E 24 uoluerim] uoluerint WD, uoluerit EQC, uolui I, uoluis K | aequius] equus E 26 iulianus ait om. DEIK 27 eius om. D | sub] sub hac DC | ut] uti W 28 fideique comm. E | remanet D | non] et non E, nam K¹³ 29 fidei- commiso EIK | eum om. D 31 ulpianus] idem WDEQICK | si om. DCK 32 quadri'n- genta F¹⁴, xl D | legauerit et] legauerat ut D, legauerit ne si I 33 esse W 34 esset ab eo fideicommissum relictum WDEQICK 35 fidei- commiso F, fideicommissum WDEQICK

caim ad coheredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Seueri, quo fideicommissa ab instituto relicta a substitutis debentur, et hic quasi substitutus cum suo onere consequetur ad crescentem portionem.

62 LICINIUS RUFINUS libro quarto regularum. Si alienus seruus heres insti- [B. 44, 2, 60] *E*
tutus fuerit, a domino eius fideicommissum relinquere potest. sed ita hoc fideicommissum 5
dominus praestare debet, si per seruum factus sit heres: quod si ante, quam iusseru eius
adiretur hereditas, seruus manumissus fuerit et suo arbitrio adierit hereditatem, dominus
id debiturn non est, quis heres factus non est, nec seruus, quia rogatus non est. ita] que q. 49 f. 21
utilis actio hoc casu competit, ut is, ad quem emolumenitum hereditatis peruererit, et fidei-
commisum praestare compellatur. 10

63 CALLISTRATUS libro quarto edicti monitorii. Si heres rem, legatam ignorans, [B. 44, 2, 61] *E*
in funus consumpsit, ad exhibendum actione non tenebitur, quia nec possidet nec dolo
malo fecit quo minus possideret. sed per in factum actionem legatario consulitur, ut in-
demnitatis ei ab herede praestetur. 14

64 PAPINIANUS libro quinto decimo quaestionum. Cum proponebatur in scriptura [B. 44, 2, 62] *P*
fideicommissi, quod pluribus sub condicione fuerat relictum, per errorem omissam mutuam
substitutionem, quam testator in secundis tabulis, cum eosdem substitueret, expressit: diu
Marcus et Commodus imperatores rescriperunt uoluntatem manifestam uideri mutuae factae
substitutionis. etenim in causa fideicommissi utcumque¹ precaria uoluntas quaereretur,
coniectura potuit admitti. 20

65 IDEM libro sexto decimo quaestionum. Peculum legatum augeri et minui [B. 44, 2, 63] *P*
potest, si res peculii postea esse incipiunt aut desinant. idem in familia erit, siue uni-
uersam familiam suam siue certam (ueluti urbanam aut rusticam) legauerit ac postea ser-
uorum officia uel ministeria mutauerit, eadem sunt lecticariis aut pedisequis legatis. Qua-
drigae legatum equo postea mortuo perire quidam ita credunt, si equus ille decessit qui 25
demonstrabat quadrigam: sed si medio tempore deminuta suppleatur, ad legatarium per-
tinebit. Titio Stichus legatus post mortem Titii libertatem accepit: et legatum adita here-
ditate et libertas post mortem Titii competit. idemque est et si moriente Titio liber esse
iussus est. Si tamen Titio ex parte herede² instituto seruus legatus sit et post mortem
eius liber esse iussus sit, siue adierit hereditatem Titius siue non adierit post cuius mortem 30
libertas ei data est, defuncto eo libertas competit.

66 IDEM libro septimo decimo quaestionum. Maeuius fundum mihi ac Titio sub [B. 44, 2, 64] *P*
condicione legauit, heres autem eius eundem sub eadem condicione mihi legauit, uerendum
WDE(QICK)

¹ utcumque] cum utique? ² heredi (ἐὰν ... τῷ μερικῷ κληρονόμῳ ληγατεύθῃ δούλος *Tipuc.*)?

¹ coheredem] heredem *D* | quo] quod *WDEC*, quo quo *K** | fideic.] in fideic. *D* 2 substituto *D* | debetur *E* | et] etiam *W* | substitutis *D* | *PC* | consequentur *E*, consequitur *K* 4 lucinius ruffus *K*, utinius rufus *E*, lucius *C*, sicannus *Q*, paulus *D*, ulp. *I* 5 fuit *EC* | hoc ita *D* 6 iussus *E* 7 adiretur] adieatur *D* 8 debiturus (deinuturus *F** non est) *F*, non debet *WDEC* | non] *WD'EQICK*, om. *FD* 9 hereditatis emolumenitum *WC* | perenit *D* 10 compelletur *F'D*, compelli-
tur *K* 11 calistus l. xiii ed. mon. *W*, pau-
lus l. ad mon. *K*, paulus *DEC* 12 funus] fundum *D* | consum'p'sit *F** | actione om. *DI* 13 mali om. *WC* | possederit *WI*, om. inter-
alia *F* | in om. *D** | actione'm' *F** | indemnitas] dendentes *E** 14 praestatur *F**, praes-
titetur *I* 15 paulus *EK*, pomp. *I*, ulp. *C* | in scriptura in fideic. *W* 16 fuerit *WDEC*
17 substitutione *W* | quam] quam in *W* | substi-
tuere a't *F**, substituerit *IK*, substiterit *E*,

substituit *Q*, substitut *C* | diuus *WDEC* 18 et modus *D* | imperatores om. *E* | manif.] factam manif. *D* 19 etenim] *FI*, sed etenim *W*, sed enim *DEK*, si enim *C* | utcumque] cumque *D*, ut quaecumque *C* | pr'a'e-
caria'e' *F** 20 admitti potuit *D* 22 uniuersum *D* 23 familia *E* | suam om. *D* | certa *E* 24 officio *F** | uel] post uel *E** | mutuauerit *E* | lecticariis] in lecticariis (letic. *EC*, letigariis *D*) *F'QICKDEC*, in lecticurus *W**, in lecticulus *W** 25 quidam ita] quid. itaque *D*, ita quid. *K* | decessit] decessisse *E**, decesserit *DQICK* 26 demonstrabit *F**: ἐὰν ... ἀποθάνῃ ὁ καλλι-
στέων ἐν ἀγώνι *Tipuc.* | subppelleatur (*sic*) *E* 27 titio] si titio *D* | legatus bis *F** 28 competat *E** | est et] et *D* 29 est si] si *D* 30 liber] non liber *Q* | adierit] adiecerit *W*, om. *C* 31 eo defuncto *WC* 32 ac titio] actio *W*, aticio *DIC*, ac titio con *E**, inc. *K** 33 her. aut.] aut. her. *D* | condicione eadem *DEK* | uerendum] uidendum *W*, uidendum uerendum *E**

esse Julianus ait, ne existente condicione pars eadem ex utroque testamento mihi debatur. uoluntatis tamen quaestio erit: nam incredibile uidetur id egresso heredem, ut eadem portio bis eidem debeatur, sed nerisimile est de altera parte eum cogitasse. sane constitutio principis, qua placuit eidem saepe legatum corpus non onerare heredem, ad unum testamentum pertinet. debitor autem non semper quod debet iure legat, sed ita, si plus sit in specie legati: si enim idem sub eadem condicione relinquitur, quod emolumenatum 1 legati futurum est? Duorum testamentis pars fundi, quae Maeuui est, Tito legata est: non ineleganter probatum est ab uno herede soluta parte fundi, quae Maeuui fuit, ex alio testamento liberationem optingere, neque postea parte alienata renocari actionem semel 2 extinctam. Sed si pars fundi simpliciter, non quae Maeuui fuit, legetur, solutio prior non permet alteram actionem, atque etiam hanc eandem partem aliquo modo suam factam poterit alter heres soluere: neque plures in uno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis optinent. Non idem respondeatur, cum duobus testamentis generatum homo legatur: nam qui soluente altero legatarii factus est quamvis postea sit alienatus, ab altero herede idem solui non poterit: eademque ratio stipulationis est. hominis enim legatum orationis compendio singulos homines continet utque ab initio non consistit in his qui legatarii fuerunt, ita frustra soluitur cuius dominium postea legatarius adeptus est, tametsi 4 dominus esse desinit². In fundo legato si heres sepelierit, aestimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante sepulturam aestimari: quare si fuerit solutus, actionem 5 adhuc ex testamento propter locum alienatum dura*re* rationis est. Eum, qui ab uno ex heredibus, qui solus oneratus fuerat, litis aestimationem legatae rei abstulit, postea codicillis apertis ab omnibus heredibus eiusdem rei relictas dixi dominium non quaerere: eum enim, qui pluribus speciebus iuris uteretur, non saepius eandem rem eidem legare, sed 6 loqui saepius. Fundo legato si usus fructus alienus sit, nihil minus petendus est ab herede: usus fructus enim etsi in iure, non in parte consistit, emolumenatum tamen rei continet: enim uero fundo relicto ob reliquias praestationes, quae legatum sequuntur, agetur, uerbi gratia si fundus pignori datus uel aliena possessio sit. non idem placuit de ceteris seruitutibus. sin autem res mea legetur mihi, legatum propter istas causas non ualebit. A municipiis heredibus scriptis detracto usu fructu legari proprietas potest, quia non utendo possunt usum fructum amittere.

67 IDEM libro nono decimo quaestionum. Unum ex familia propter fideicommissum a [B. 44, 2, 65
FWDE (QICK)]

¹ namque (dett. quidam)? ² desit (u. i.)?

1 existente] extante F^a | eadem] eiusdem WD
2 uoluntatis (boluntatis F^a) tamen quaestio] uol. qu. tam. D, tam. uol. qu. ECK³ 3 bis
eidem] his eidem WQ, eidem D, bis eiusdem K^a 4 qua] quae DK | s'a'epo
F^a | herede WE 5 debitor autem] debetur
autem W, deberi iurauit D | 'non' semper F^a |
legat] legati WE | sed] si E 6 specie] spem
E, spe I | relinquitur condicione WC | quod]
quid F^a 7 legari W | duorum) duobus EQC,
si duorum D | maeuui 'estitii' legata F^a
8 herendum D 9 partem alienatam (alienam W) WDC | reuo'p'cari F, reuocare WDE
QICK^a | actione semel extincta E 10 sed]
sed et D 11 etque F^a 12 aliis heres soluere EK, soluere alter heres D | unum fundum D | non] sed (marg. al. non) E | diuisione] diuisionem F^a DEQC 13 generaliter
DCK^a 14 legatarii] qui leg. E | alienatus
sit D 15 eademqu'a e F | hominis] omnis W
16 continet homines D | utquae FD, uterque
IK^a | qui] quae WDEICK^a 17 ademptus
D^a QICK^a 18 dominus esse desinit (desit C)]

FIC, dominus postea legatarius esse desinit (des. esse E^aK, esse om. E^a) WEQK, postea legatarius esse dominus des. D, def. E^a | sepiet W, sepelierit Q | referenda] refundenda W 19 solutum W, absolutus I 20 alienum D 21 honoratus E | fuerit DEICK | rei legatae DEIK^a, rei releg. K^a 22 rei relictas] rel. E | dixit DE 23 enim om. DI | uterentur D^a. utetur QI | eadem ... 24 saepius bis K^a 24 fundus legatus D | sit om. D | ab herede petendus est DEI 25 etsi] si D | parte] ipsa re D 26 qu'a'e F^a 27 alienata D | sit] sed F^a | post seruitutibus ins. ut fundus legatus liberetur ab eis Q^a 28 sin (si WCK) autem res mea legetur mihi (m. leg. DEK) ... ualebit] eadem uidentur repperisse Graeci: ei μή ἐμός πολλάκις ἀγρός ληγατεύθη μοι τότε γάρ τινος τούτων οὐκ ἐλεγθεροί αὐτόν Tipus. | municip'alibus F^a, mancipibus W 29 legatari W 30 possunt us.] possumus us. F^a, possum us. C 31 a se cum moraretur rel. W, rel. a se cum morer. DE, a se rel. cum mor. I, rel. cum mor. (om. a se) K

se cum moreretur relictum heres eligere debet: ei quem elegit frustra testamento suo legat quod, posteaquam electus est, ex alio testamento petere potest. utrum ergo non constitit quod datur, quasi creditori relictum, an, quamdiu potest mutari uoluntas, non recte creditori comparabitur? sine tamen durat electio, fuisse uidetur creditor, siue mutetur, ex neutro 1 testamento petitio competit. Si de Falcidia quaeratur, perinde omnia seruabuntur ac si nominatum ei, qui postea electus est, primo testamento fideicommissum relictum fuisset: non enim facultas necessariae electionis propriae liberalitatis beneficium est: quid est enim, 2 quod de suo uideatur reliquisse, qui quod relinquit omnimodo reddere debuit? Itaque¹ si, cum forte tres ex familia essent eius, qui fideicommissum reliquit, eodem uel dispari gradu, satis erit uni reliquisse: nam postquam paritum est uoluntati, ceteri condicione deficiunt. 10 3 Sed si uno ex familia herede instituto ille fundus extraneo relictus est, perinde fideicommissum ex illo testamento petetur, ac si nemo de familia heredi heres exstisset. uerum si, qui heres scriptus est, ratione doli exceptionis ceteris fideicommissum petentibus facere partem intellegitur: nam quae ratio ceteros admittit, eadem tacitam inducit pensationem. 4 Si duos de familia non aequis portionibus heredes scriberit et partem forte quartam ex 15 eiusdem fundi legauerit, pro his quidem portionibus, quas iure hereditario retinent, fideicommissum non petetur, non magis quam si alteri fundum praelegasset: pro altera uero parte, quae in exterum collata est, uirilem qui sunt de familia petent admissa propter heredes uirilium portionum pensatione. Sed et si fundum heres uni ex familia reliquerit eiusque fidei commisserit, ut eum extero restituat, quae situm est, an hoc fideicommissum peti 20 possit. dixi ita demum peti posse, si fundi pretium efficiat. sed si quidem ille prior testator ita fideicommissum reliquisset: 'rogó fundum cui uoles aut quibus uoles ex familia relinquis', rem in expedito fore: quod si talia uerba fuissent: 'peto non fundus de familia exeat', heredis heredem propter sequens fideicommissum, quod in exterum collatum est, oneratum intellegi, petituris deinceps ceteris ex primo testamento fideicommissum post mortem uide- 25 licet eius qui primo electus est. Et ideo si electo uno fideicommissum in exterum non conferatur², non alias ei qui electus est fideicommissum praestandum erit, quam interpositis cautionibus: 'fundum, cum morierut, si non in familia cum effectu rellinqueretur, restitui'. f. 22 7 Rogo, fundum cum morieris restitutas ex libertis cui uoles'. quod ad uerba attinet, ipsis erit electio nec petere quisquam poterit, quamdiu praeferri alias potest: ³ defuncto eo prius quam eligit petent omnes. itaque euueniet, ut quod uni datum est uiuis pluribus unus pe- FWDE(QICK)

¹ utique? ² et ideo sic electo uno fideicommissum in exterum ne conferatur? ³ sed ins.

1 post debet ins. ut ei prestat fideicommissum Q | ei] F, et WD•E•K, et ei D•E•QICK 2 electus] electum W | petere potest om. W | non] nec WK | constiterit D, consistit IC 3 diu potest bis F¹ 4 comparabitur ... creditor om. E¹ | sibe F¹ | duret FWDEQICK, def. E¹ | fuisse uidetur electio creditor F², uidetur fuisse (f. u. E¹) creditor (creditor WE¹ WE²C 5 si de) WDEQICK, si F | ser b' uabuntur F² 6 fuisset rel. EIK 7 propri'a e F² | est enim] est E¹K, enim C, enim est E¹Q 8 uidetur WECK | relinquisse F | qui] FK, quis WDEQIC | reliquit WDEQICK 9 gra- dus E 10 erit] easet D 11 post fundus ins. in quo consistit fideicommissum Q 12 pete- retur EC | de] FCK, ex DEI | heredi heres] heredis heres EQC, heredis K | uerum] utrum W 13 qui om. D 14 intelligetur WDEK, intelligi C | namque quae WI | admittat W | compensationem WDEQICK 15 quantum E 16 quas] heredes quas D | retinerent E, re- tinet IC 17 petitur WDCK, peteretur E¹,

def. E¹ | si om. W | uer'a o F 18 peterat W, petant DE¹QICK, def. E¹ | heredum uirilem WE¹CK, heredis uirilem I, def. E¹ 19 por- tionem F¹WE¹QICK, def. E¹ | et om. DI | reliquit E¹ 20 commis's erit F² | peti pos- sit] peti posset D, peti possit ab extero Q, de familia ab extraneo petere possit C 21 dixit E¹K | inter posse si et fundi (fundi om. D¹) ins. praeterea (postea Q?) tantum (tamen Q?K) eidem (eid. tant. D¹) relictum eset quod WD¹E¹QIK, inc. E¹ 22 roga F¹, ego D¹ 23 forte E | talia b' uerba F | nou] ne WDEQICK 24 collatum om. F¹ 25 pe- tituris] petiturus D¹E¹QK¹, petitum I, petie- tis C¹ 26 eius om. D | confertur WE¹CK¹, def. E¹, om. inter alia K¹ 27 non alias] ut non alias D 28 si non] siue D | relinque- tur WIK 29 libertas F¹ | berba F¹, uer- bum WC 30 nec] FK, nec hoc DEIC, ne hoc W | alias W 31 petant WPCK, peteret I¹ | euuenit D | uiuis ... p. 54, 1 datum est om. E 31 uiuis] ex his WD¹

tere non possit, sed omnes petant quod non omnibus datum est, et ita demum petere unus, si solus moriente eo superfuit. Si rem tuam, quam existimabam meam, te i instituto Titio legem, non est Neratii Prisci sententiae nec constitutioni locus, [cf. I. 8] qua cauetur non cogendum praestare legatum heredem: nam succursum est heredib cogerentur redimere, quod testator sunum existimans reliquit: sunt enim magis in le suis rebus quam in alienis comparandis et onerandis heredibus faciliores uoluntates: 9 in hac specie non euenit, cum dominium rei sit apud heredem. Si omissa fideicor uerba sint et cetera quae leguntur cum his, quae scribi debuerunt, congruant, recte et minus scriptum exemplo institutionis legatorumque intellegetur: quam sententian 10 mus quoque imperator noster Seuerus secutus est. Item Marcus imperator rescripsit quibus testator ita cauerat 'non dubitare se, quodcumque uxor eius cepisset, liberi reddituram', pro fideicommissio accipienda. quod rescriptum summam habet utilitate scilicet honor bene transacti matrimonii, fides etiam communium liberorum decipiat p qui melius de matre praesumpserat: et ideo princeps prouidentissimus et iuris reli simus cum fideicommissi uerba cessare animaduerteret, eum sermonem pro fideicor rescripsit accipendum.

68 PAULUS libro undecimo quaestionum. Sequens quaestio est, an etiam quae [B. 4] uiuus per donationem in uxorem contulit in fideicommissi petitionem ueniant. respo extra causam bonorum defuncti computari debere et propterea fideicommissio non con quia ea habitura esset etiam alio herede existente. plane nominatim maritus uxori committere potest, ut et ea restituat.

69 PAPINIANUS libro nono decimo quaestionum. 'Peto, Luci Titi, contentus sis [B. 4] 'centum aureis'. fideicommissum ualere placuit idque rescriptum est. quid ergo si heredem ex parte instituisset, ita locutus est: 'peto pro parte tua contentus sis, Luc 'centum aureis'? petere poterunt coheredes partem hereditatis, retinente siue praece quo contentum esse uoluit defunctus. sine dubio facilius est hoc probare, quam p potuit illud, cum ibi fideicommissum petatur ab his, cum quibus non est testator idem dicemus, si, cum ex asse scripsisset heredem, eius gratia, qui legitimus heres f esset, ita loquatur: 'peto pro hereditate, quam tibi reliqui, quae ad fratrem meum iur 1 'timo redirent, contentus sis centum aureis'. Praedium, quod nomine familiae relinquui non uoluntaria facta sit alienatio, sed bona hereditas ueneant, tamdiu emptor retinere quamdiu debitor haberet bonis non uenditis, post mortem eius non habiturus quod 2 heres praestare cogeretur. Mater filio impubere herede instituto tutorem eidem ads eiusque fidei commisit, ut, si filius suds intra quattuordecim annos decessisset, resti

FWDE(QICK)

1 non possit ... et (et altero loco add. F⁴) ita demum petere bis F⁴ 2 te] a te DEQICK | herede m⁴ F⁴ 3 constitutioni] institutioni E⁴ 4 le legatum F | ne] nec W 5 cogerentur] F⁴ WECK, cogentur F⁴, cogantur DI | reli querit WC | enim om. E⁴ 6 et onerandis] et honorandis I, et in honorandis C, in oneran dis D, et in bonandis E | faciliores ... 7 spe cie om. D 7 ha n'c F⁴, hoc W, om. K | ue nit D | cum dominium rei] quam dominium srei F⁴ 8 sunt EK | et cetera quae elegan tur W, quae leg. et cetera D | debuerant F⁴ 9 exemplo] in ex. D | legatorumque] legato rum quod W, legatorum D 11 caueat W | quoconque D, quecumque QIC⁴K⁴, quicum que K⁴ 12 redditura WC⁴ | accipiedam D, accipiendo I 13 scilicet honor] si honor li cet D, scilicet WEIC | etiam] et E⁴ 14 prae sumperat F⁴, praesumpserit WECK, presump sit I | idem DC 15 uerba om. E⁴ | fidei commissis EK 17 quaestio est] quaestione E⁴

19 causa^r ueniat DI | ea om. W 19 causa^r propterea] porterea F⁴ | fideicommissio] ir comm. WDC 20 habitura] arbitraria D ritis F⁴ 21 et] FCK⁴, ei et W, et ei I, ei E⁴, om. DE⁴ 22 paulus DEI | cont ut contentus WDEICK | sis] sit W 2 tum om. E⁴ | placuit] putauit E | qu 24 herede WD | peto] peto at WDE 26 quod D | defunctis W | est om. W tuit om. D | illud] illud enim D | testat est locutus F⁴, testator locutus non e 28 dicimus WC | eius] cuius W | leg heres] leg. D, her. leg. IK, heres leg. he 29 hereditate m⁴ F 31 uoluntaria^e luntaries E⁴ | facta om. D | emptor re debet quamdiu om. F⁴ 32 habet EQ | de bonis D⁴, bonis uero C | exter her era heres WDEIK, et extra herede 33 cogetur WEQK 34 eiusque] eius eiusdemque C | si om. W

hereditatem Sempronio. non ideo minus fideicommissum recte datum intellegi debet, quia tutorem dare mater non potuit. nam et si pater non iure facto testamento tutoris fidei commisserit, aequae praestabatur, quemadmodum si iure testamentum factum fuisset: sufficientem enim, ut ab impubere datum fideicommissum uideatur, ab eo dari, quem is qui dabat tutorem dederat uel etiam tutorem fore arbitrabatur. idem in curatore impuberis uel minoris annis debet probari. nec interest, tutor recte datus uiuo patre moriatur uel aliquo priuilegio excusetur uel tutor esse non possit propter aetatem, cui tutor fuerat datus: quibus certe casibus fideicommissum non intercidit, quod a pupillo datum uidetur. hac denique ratione placuit a tute, qui nihil accepit, fideicommissum pupillo relinquere non posse, quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsius proprio, sed pupilli iure debeatur. Fratre herede instituto petit, ne domus alienaretur, sed ut in familia relinquetur. si non paruerit heres noluntati, sed domum alienauerit uel extero herede instituto decesserit, omnes fideicommissum petent qui in familia fuerunt. quid ergo si non sint eiusdem gradus? ita res temperari debet, ut proximus quisque primo loco uideatur inuitatus. nec tamen ideo sequentium causa propter superiores in posterum laedi debet, sed ita proximus quisque admittendus est, si paratus sit cauere se familiae domum restituturum. quod si cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admissus est, desiderata, nulla quidem eo nomine nascetur conductio, sed si domus ad exterum quandoque peruenierit, fideicommissi petitio familie competit. cautionem autem ratione doli mali exceptionis puto iuste desiderari, quamuis nemo aliis ulterior ex familia supersit. Si quidam sint postea emancipati, tractari potest, se an hi quoque recte fideicommissum petant. et puto recte petituros, quoniam familie appellatione personae quoque hae demonstratae intelleguntur.

70 IDEM libro uicesimo quæstionum. Imperator Antoninus rescripsit legatarium, B. 44, 2, 68 P si nihil ex legato accepit, ei cui debet fideicommissum actionibus suis posse cedere nec id cogendum soluere. quid ergo si non totum, sed partem legati reliqui restituere rogatus absque eo? utrum actionibus suis in totum cogetur cedere, an uero non nisi ad eam quantitatem, quæ fideicommissio continetur? quod ratio suadet. sed et si legatum perceperit, non amplius ex causa fideicommissi cogendus erit soluere, quam recepit. Si centum legatis duplum restituere rogatus sit, ad summam legati uidebitur constituisse¹: si autem post tempus fideicommissum relictum sit, usurarum dumtaxat additamentum admittetur. nec so mutanda sententia erit, quod forte legato percepto magnum emolumendum ex aliquo negotio consecutus est aut poenam stipulationis imminentem euasit. haec ita, si quantitas cum quantitate conferatur. enim uero si pecunia accepta rogatus sit rem propriam, quamquam maioris pretii est, restituere, non est audiendus legatarius, legato percepto si uelit FWDE (QICK)

¹ constituisse (cf. p. 56, 30)?

2 potuit no' nam *F⁴*, poterit nam *WD*, potuerit poterit nam *C³* commisit *W* | factum testamentum *F²WDEK* 4 dari] daret *E⁴* 5 deaderat] debeat *E* 6 patrem *W* 7 cui] cuius cui *DEQICK* 8 commissum] commisit *FD*? | datu*s* *D⁴* | hac] ac *F* 9 a tute] tutor *D* | pupillo] a pup. *DC* 10 extero] ex (ipaus ins. C) testamento *DECK* | 'ipsius *F⁴*, ab ipsis *WDIC* | proprio sed pupilli] sed proprio pupillo *E⁴* | iure] dare *W*, iure dare *IC* | debeatur] debetur *W*, deberetur *C* 11 alienetur *DE* | in *om. E⁴* | relinquatur *D*, relinquatur *K⁴*, relinquetur *K⁴* | paruit *E*, apparuerit *I* 12 extero] ex testamento *DE*, ex testacro *K⁴* | decessit *WC* 13 peteret *WC*, peterent *IC⁴* 15 quisque] quis *D* 16 e'st *F²* | cauere se] se cauere se *E⁴*, se cauere *K* | restitutum *WIK* 17 fuerit] *F²C*, fuit *F²W* *DEQIK* | desiderata] deserata *F²* 18 petitio familie comp. caut. autem ratione (aut ratio-

nem Q) ... puto] petitio aut ratione d. m. exceptio fam. competit cautionem puto *W*, petitio fam. comp. aut ratione d. m. exceptio cautionem puto *E* 20 alius *om. D* | familia] *FK*, familia illa *WDEIC* | mancipati *W* 21 quoque *om. E⁴* | recte fideic.] fideic. *D*, fideicom. recte *EIK* 22 haec *om. WDK* 23 antoninus] an *E*, autem *WICK*, *om. D* | legatarium] legatari ut *W* 24 posse cedere] possit cedere *C*, in totum cogetur cedere *D* 25 cogendum] cogendum dum *K⁴*, cogendum *E⁴*, cogendum est *DI⁴* | si non] sine *E⁴* | abstineat] *F²WDEICK*, abstineat *F²*, abstineat *F²* 26 utrum] iure *D* | cogitur *E* 27 qu'a'e *F²* | si *om. D* | perceperit *WE* 28 recepit] percepit *WDEC*, perceperit *IK* | legatis centum *D* 29 bidebitur *F¹* | constituisse] *FK*, constitisse *WDEQIC* 30 fideicommissi *EC* | nec non *WE* 33 propriam rem *D* 34 pretii est] *FC*, pretii estimaretur *EIK*, pretii *DQ*

computare: non enim aequitas hoc probare patitur, si quod legatorum nomine percepit 2 legatarius offerat. Cum quidam filio suo ex parte herede instituto patrum eius coheredem ei dedisset et ab eo petisset, ut filium suum pro uirili portione filii suis coheredem faceret: si quidem minus esset in uirili portione, quam fratris hereditas habuit, nihil amplius peti posse, quod si plus, etiam fructuum, quos patruus percepit uel, cum percipere potuerit, dolo 5 non cepit, habendam esse rationem responsum est, non secus quam si centum milibus legatis 3 rogetur post tempus maiorem quantitatem restituere. Cum autem rogatus, quidquid ex hereditate supererit, post mortem suam restituere de pretio reffrum uendarum alias com- f. 2 parat, diminuisse quae uendidit non uidetur, 9

71 IDEM libro octauo responsorum. sed quod inde comparatum est, uice permutati dominii P^r restitueretur.

72 IDEM libro uicesimo quaestionum. Idem seruandum erit et si proprios creditores ex ea P pecunia dimiserit: non enim abeumitur, quod in corpore patrimonii retinetur.

73 IDEM libro uicesimo tertio quaestionum. Si quod ex Pamphila nascetur lega- B. 44, 2, 69 P tum mihi fuerit et ego Pamphilam emam eaque apud me sit enixa, ratione summa respon- 15 sum est non ex causa lucrativa partum intellegi meum factum ideoque petendum ex testamento, tamquam istum emissem, ut scilicet pretii contributione facta consequar tantum, quanti puerum deducta matris aestimatione constitisse mihi iudex in causa legati datus a estimauerit. 19

74 IDEM libro uicesimo septimo quaestionum. Titio centum aureos heres prae- B. 44, 2, 70 P 'sens dato': deinde protulit diem legatorum. non est uerum, quod Alfenus rettulit, centum praesenti¹ deberi, quia diem proprium habuerunt.

75 IDEM libro sexto responsorum. Miles ad sororem epistulam, quam post mor- B. 44, 2, 71 F tem suam aperiri mandauit, talem scripsit: 'scire te uolo donare me tibi aureos octingentos'. fideicommissum deberi sorori constitut nec aliud probandum in cuiuslibet supraena uolun- = tate: placet enim consistere fideicommissum et si defunctus cum eo loquatur, quem pre- 1 cario remuneratur. Pro parte heres institutus, cui praeceptiones erant relietae, post diem legatorum cedentem ante aditam hereditatem uita decepsit. partem hereditatis ad coheredes substitutos pertinere placuit, praeceptionum autem portiones, quae pro parte coherendum constiterunt, ad heredes eius transmitti. 2

76 IDEM libro septimo responsorum. Cum filius diuisis tribunalibus actionem inofficiosi FWDE (QICK)

¹ die ins. (u. i.)

1 hoc probare om. D | si] sed D 2 legata-
rius] legatus E | patrum] partium W | co-
herede W 3 et om. E^a | coheredem] cohe-
rede W, coheredem eius E 4 habuit] habet
WECK, habeat D, haberet I 5 plus] plus
esset E^a, inc. E^a | patruus] parvius W | per-
cepit EQ | uel om. F^a | cum percipere ...
6 quam si bis E^a | cum] FIK^a, quois E^a
(priore loco) QCK^a, lis quois E (altero loco)
6 cepit] perceptit WDEQICK^a | habenda W |
esse] non est E (altero loco) | rationem bis
F^a | secum F^a | quam si (si om. F^a)] quasi E
(utroque loco) IK^a | milibus del. F^a 7 autem
om. D | rogatus] rogatur W, rogatus sit DI,
rogat C | quidquid] quod DEC 8 de] si
de D 9 non om. D 11 restitueretur] FC,
restituetur WDEQICK 12 l. 72 et suo loco et
inter l. 70. 71 habet D | obseruandum D (altero
loco) | erit'erit F | ex om. E 13 enim om. D
(priore loco) E^a? | in corpore in F, in cor-
pora D (priore loco) | patrimoni*i* F^a 14 ter-
tio om. F^a | quaestionum 'idem seruandum'
si F^a | si om. D | quod] quid F^a 15 mihi

om. D | pamphilam] pamphilum W | summa
ratione E 17 tamquam istum] totum quasi
istum W, totum tamquam istum E^a QIK^a,
istum quasi E^a | pretii contrib.] cum trib.
pretii D, contrib. pretii EIK^a 18 estimatio-
nem W | constituisse FE, constituisset D
20 praesens] FD^a, presens F, praesenti die
WD^a EQICK^a 22 praesenti] praesenti die
WDEQICK: ὄσα παρακελέυσομαι παραχρῆμα
δοθῆναι, τῇ γενικῇ τῶν ἀηγάτων ἐπεκτάσει ὑπό-
κεινται Τίρυς. 23 ulp. D | libro uii W 24 do-
nare] dare D, dolonare E^a | me om. WEC
25 in] et in D 26 et] F^a cum Τίρυς.: ἔρρωται
τὸ ἀηγάτον, εἰ καὶ μή πρὸς τὸν κληρονόμον,
ἀλλὰ πρὸς ἐμέ [scilicet cui destinatur liberalitas]
διελέχθης, ac F^a WDEICK | defunctus] de-
fructus E 27 remunerat EI, renuant K^a
28 ante om. F^a 29 substitutos] in substitu-
tos D | praeceptiones WD^a?, praeceptionem
C | autem portiones] aut optiones W, aut por-
tiones C, autem à I^a | p'a ro parte F 30 con-
stituerunt W, stituantur I | heredem EK
31 diuisis] FEIK^a, diuersis DEIK^a

testamenti matris pertulisset atque ita uariae sententiae iudicium extitissent, heredem, qui filium uicerat, pro partibus, quas aliis coheredibus abstulit filius, non habiturum praceptiones sibi datas, non magis quam ceteros legatarios actiones, constituit. sed libertates ex testamento competere placuit, cum pro parte filius de testamento matris litigasset. quod non erit trahendum ad seruitutes, quae pro parte minui non possunt: plane petetur integra 5 seruitus ab eo qui filium uicit, partis autem aestimatio praestabatur: aut si paratus erit filius pretio accepto seruitutem praebere, doli summuuebitur exceptione legatarius, si non 1 offerat partis aestimationem, exemplo scilicet legis Falcidiae. 'Lucio Sempronio [B. 44, 2, 72] lego omnem hereditatem Publii Maeui'. Sempronius ea demum onera suscipiet, quae Maeuiana hereditatis fuerunt et in diem mortis eius, qui heres Maeuui exstitit, perseuerauerunt, 10 2 sicut uice mutua praestabuntur actiones, quae praestari potuerunt¹. Dominus herede fructuario scripto fundum sub condicione legauit. uoluntatis ratio non patitur, ut heres ex causa fructus emolumenntum retineat: diuersum in ceteris praediorum seruitutibus, quas heres 15 3 habuit, responsum est: quoniam fructus portionis instar optinet. 'Heres meus Titio dato, quod ex testamento Sempronii debetur mihi'. cum iure nouationis, quam legatarius idem- 15 4 que testator ante fecerat, legatum ex testamento non debeatur, placuit falsam demonstrationem legatario non obesse, nec in totum falsum uideri, quod ueritatis primordio adiuu- 4 retur. Seruus pure manumissus, cui libertas propter impedimentum [iuria post aditam he- f. 23' reditatem non competit, quod status eius extrinsecus suspenditur (forte propter adulterii quæstionem), ex eodem testamento neque legata neque fideicommissa pure data sperare 20 5 potest, quia dies inutiliter cedit. Pater cum filia pro semisse herede instituta sic testamento locutus fuerat: 'peto, cum morieris, licet alios quoque filios susceperis, Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem nominis mei'. necessitas quidem restituendi nepotibus uiriles partes praecedere² uidebatur, sed moderandæ portionis, quam maiorem in unius nepotis 6 personam conferri noluit, arbitrium filiae datum. Non iure tutori dato mater legauit: si 25 7 consentiat, ut decreto praetoris confirmetur, et praetor non idoneum existimet, actio legati non denegabitur. Qui Mucianam cautionem alicuius non faciendi causa interposuit, si postea fecerit, fructus quoque legatorum (quos principio promitti necesse est) restituere debet. 8 Uariis actionibus legatorum simul legatarius uti non potest, quia legatum datum in partes dinidi non potest: non enim ea mente datum est legatariis pluribus actionibus uti, sed ut 30 laxior eis agendi facultas sit, ex una, interim³ quae fuerat electa, legatum petere. Repe- tendorum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatam apparuit, modo si iam legatis solutis crimen perduel- lionis illatum est.

FWDE(QICK)

¹ potuerunt? ² restituendi nepoti plus uirili parte procedere (u. i.)? ³ interim] inter eas?

1 iuditium DEQK | extitisset DC 2 uicerit W, uincit D?, uicisset C | non om. E | ha-
bituram W, habitam I 3 libertatem WDCK
4 filios F*, filii D? 5 ad] s'ad F | peti-
tur D 6 praestabitus] WDEQICK, praes-
tanit F*, praestituitur F* | erit] esset DI
7 praebere] praeuare F* | dolo D* | summo-
bebitur F* 8 scilicet om. D 9 leg'a'o F |
suscipiunt WI 10 qui] quae F* | maeuui her-
res DEK | ex'stitit F*, estiterit E 11 quae]
quae ei WDEQICK | praestare EIK* 13 ha-
buit heres DEK 15 legatarius F* 16 ante]
cum te W | legatum] legato F* 17 primordi-
um E* | adiuuaretur] ECK, adiuuaret I, ad-
iuuaretur F*, adiuuaretur reposuit, poste b-
urus in u. maeuui F*, deberetur W, adiuuaretur
D 18 iuriis impedimentum WC | adita W
19 susp. extr. D | adulterum W 20 legate F*
22 fuerit D | morieris] moueris W | alias

licet D | quosque WJ, om. D 28 plus] plu-
res W, pluris K | necessitas seq.] idem lege-
runt Graeci: Δοκώ λέγειν πάσι τοῖς ἐξ αὐτῆς
ἀποκαταστήναι τὴν κληρονομίαν ἐξ ίσου, πλέον
δὲ Πέτρῳ, ούσῳ ἡ θυγατήρ βούλεται B (Tipuc.) |
quidem om. DI | restituendas E 24 uide-
bantur E | personam nepotis D 25 arbit-
rium F* | datur F* WDEICK 27 qui]
quod W | alicui D 28 principio] FIK, ini-
tio W, in principio DEC | promitti] promit-
tit D 29 actionibus] rationibus E | quia non
legatum F* 30 legatariis] legatum D* | plu-
rimis D 31 laxior] FDECK, latior QI | eis]
his W | interim om. in sp. vac. W | fuerit D |
repetundorum DI 32 facultas om. D | solu-
torum ex eo testamento D 33 post] posse W |
damnatum F* | apparuerit WC | iam] a F* |
perduellionis illatum crimen (om. est) D

77 IDEM libro octauo responsorum. Cum pater filios eorumque matrem¹ heredes B. 44
instituisset, ita scripsit: 'peto a te, filia, ut acceptis ex hereditate mea in portionem
'centum aureis et praedio Tusculano partem hereditatis restitutas matri tuae'. res-
praedium quidem hereditarium iudicio diuisionis de communi filiam habituram, pecu-
1 autem de parte sua retenturam. Eorum, quibus mortis causa donatum est, fidei com-
quoquo tempore potest: quod fideicommissum heredes salua Falcidiae ratione, quam i-
quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, praestabunt. si pars c-
tionis fideicommissio teneatur, fideicommissum quoque munere Falcidiae fungetur. si t-
alimenta praestari noluit, collationis totum onus in residuo donationis easse responde:
2 erit ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia praestari non dubie noluit integra. I
filiis suis uulgo conceptis dotem suam mortis causa donando stipulari permisit: cum
heredibus institutis petisset a filiis niro dotem restitui, totum niro fideicommissum
deberi, si Falcidiae ratio non interuenerit: ideo retentionem dotis uirum habere pla-
alloquin Falcidiae partem heredibus a filiis ex stipulatu cum niro agentibus ex dote
3 per in factum actionem reddendam. Surdo et muto, qui legatum accipit, ut cum mo-
restituat, recte mandatur: nam et ignorantes adstringuntur fideicommisso, quibus igno-
4 tibus emolumenntum ex testamento quaeritur. Hereditatem filius cum mo- Ulp. D. 86, 1,
reretur filii suis uel cui ex his uoluisset restituere fuerat rogatus: quo interea in ins-
 deportato eligendi facultatem non esse poena peremptam placuit nec fideicommissi o-
cionem ante mortem filii hereditas exsistere: uiriles autem inter eos fieri, qui eo tem-
5 uixerint, cum de aliis eligendi potestas non fuerit. Qui dotalis praedium contra legen-
tiam uenidit, uxori legatum dedit et emptoris fidei commisit, ut² amplius ei pretiu-
stiuat. emptorem fideicommissi³ non teneri constabat: si tamen accepto legato in
6 uenditionem irritam faceret, eam oblatu pretio doli placuit exceptione summoueri. M.
debitori suo reus stipulandi mandauit, ut Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam
tam solueret. cum sciens dominum uita deceassisse Maeuius pecuniam dedisset, non
liberationem secutam constitit nec, si Maeuius soluendo non esset, in Titium actionen-
lidi uel iure Falcidiae dandam esse, quia mortis causa cepisse non uideretur. diue
probandum foret, si Maeuius ignorans dominum uita deceassisse pecuniam errore labeu-
7 disset: tunc enim portio iure Falcidiae reuocaretur. Cum pater fideicommissum praedi-
ex testamento matris filiae deberet, eandem pro parte ita heredem instituit, ut heredit-
fideicommissio compensaret, eademque praedia filio exheredato dari uoluist. quamquam
patris hereditatem suscipere noluisset, fideicommissum tamen ab heredibus esse filio i-
standum, ad quos hereditatis portio quam accepit filia redierat, placuit: quod si alium
8 substituisset, eum oportere filio fideicommissum reddere. Euictis praediis, quae pater
se dominum esse crediderit, uerbis fideicommissi filio reliquit, nulla cum fratribus e-
FWDE(QICK)

¹ eorumque matrem del. ² eo ins. ³ fideicommisso (u. i.)?

2 centum aureis in port. tuam D 4 de] heredis D, om. I^r 21 dotale] tale D 2:
a W | habitam D 5 autem om. DQ | causa derit D | emptoris] emptionis W, empto
mortis datum D 6 quoque D | heres DEK^c] ei om. WQ 22 fideicommissi] K, i
salua] filia D 8 teneatur] contineatur DI, com|commissi F, fidei (om. E^r) comm
teneatur si tamen E 9 totum] tamen D | WDEQI, fidei com. (sic) C | contestaba
onus] unus F^r 10 uoluntati F^r | qui de] qui
dem DC, quam de I | praestari non dubie
uoluit (boluit F^r) uol. praest. non dubie W
11 dando D 12 totum uiro] totum D
13 falcidiae ratio] falcidiae rationem I, falci
diae W?, falcidia C | ideoque EC | re
tentiones WC, retentionis I 15 per] et per
DEC | actionem] act. esse D | accepit DI
16 obstringuntur D 17 emolumentum] fidei
commissum E 18 cui ex his] cui ex eos W,
cui ex eis W^rC, ex his cui D | insula E
19 penam D^rE^rICK^c] perlacuit W | nec] nec
hereditate D, om. I^r 21 dotale] tale D 2:
derit D | emptoris] emptionis W, empto
ei om. WQ 22 fideicommissi] K, i
com|commissi F, fidei (om. E^r) comm
WDEQI, fidei com. (sic) C | contestaba
24 faceret] facere uelit WDEQCK, fa
uclit I 25 deuitori F^r | stipuland'o i F | tit
deuitam F^r 26 sciens] sciret E 27 a
ne'm^r F^r 28 cepisse non uidetur D,
uidetur cepisse EK 29 fore] non fore
erit I | deceasisset D | lapsus F^r 30 i
di'ae F 31 debet E | heredem ita
32 eademque praedi'o a F 33 esse ab
DI 34 accepit] FE, accepiterat WC, acci
D, accepit Q, accepit I, accepiterat K
dierat F | filiae suaes W 36 c
derit] FE, crederit K. crediderat WDIC

heredibus actio erit: si tamen inter filios divisionem fecit, arbiter conjectura voluntatis non patietur eum partes coheredibus praelegatas restituere, nisi parati fuerint et ipsi patris iudicium fratri conseruari. Pater certam pecuniam exhereditatae filiae uerbis fideicommissi reliquit eamque nupturae dotis nomine dari uoluit filio dotem stipulante. cum filius minor rem dotem dedisset, superfuum esse filiae reddendum constabat. diuinitio quoque secuto 5 fideicommissum filiam recte petituram, ut actio stipulationis sibi praestaretur, quoniam uerisimile non erat patrem interponi stipulationem uoluisse, quo filia post primas nuptias indotata constitueretur: ceterum si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionem extendi 10 non oportere. A filia pater petierat, ut cui uellet ex liberis suis praedia cum moreretur restitueret: uni ex liberis praedia fideicommissi uiua donauit. non esse electionem propter 15 incertum diem fideicommissi certae¹ donationis uidebatur: nam in eum destinatio dirigi potest, qui fideicommissum inter ceteros habiturus est remota matris electione. 'Fidei heredum meorum committo, ne fundum Tusculanum alienent et ne de familia nominis mei exeat'. secundum voluntatem eos quoque inuitatos intellegendum est, quibus heredes ex- 20 tranei fideicommissam libertatem reddiderunt. 'Fidei tuae committo, uxor, ut restitutas filiae meae, cum morieris, quidquid ad te quoquo nomine de bonis meis peruenierit'. etiam ea, quae postea codicillis uxori dedit, fideicommissio continebuntur, nam ordo scripturae non impedit causam iuris ac voluntatis: sed dos praelegata² retinebitur, quoniam reddi potius 25 uidetur, quam dari. 'Uolo praedia dari libertis meis: quod si quis eorum sine liberis uita deceaserit, partes eorum ad reliquos pertinere uolo'. collibertum patris eundemque filium 30 ex voluntate substitutionem excludere placuit. Curatoris sui frustra fidei commissione uidebatur, ut heredi fratri negotiorum gestorum rationem redderet: quamquam igitur testamento cantum esset, ut, cum ad statum suum frater peruenisset, ei demum solueretur, tamen sub curatore alio fratrem agentem recte placuit actionem inferre, cum illis uerbis 35 fratri potius consultum uidebatur quam solutio quae iuste fieri potuit dilata. Ab instituto f. 24' extraneo praedia libertis cum moreretur uerbis fideicommissi reliquerat et petierat, ne ex nomine familie alienarentur. substitutum ea praedia debere ex defuncti voluntate respondi, sed utrum confessim an sub eadem condicione, voluntatis esse quaestionem: sed conjectura 40 ex voluntate testatoris capienda mors instituti expectanda est. Mensae negotium ex causa fideicommissi cum indemnitate heredum per cautionem susceptum emptioni simile uidetur 45 et ideo non erit querendum, an plus in aere alieno sit quam in quaestu. Pater filiae mancipia, quae nubenti dedit, uerbis fideicommissi praestari uoluit: partus susceptos, etsi matres ante testamentum mortuae fuissent, ex causa fideicommissi praestandos respondi. nec 50 aliud in uxore confirmatis donationibus pridem obseruatum est. Hereditatem post mortem

FWDE (QICK)

¹ fideicommissi, certum donationis? ² relegata (cf. ad D. 33, 4)?

2 praelegatis D 3 fratri WDI | conseruari] F, conseruare WDEICK, conseruarunt Q | pecuniam F³ | exhereditate D⁴EK⁵ 5 constituit D 6 recte petituram] repetituram D 7 pater DK⁶ 8 indota E 9 oportet W, oportet F⁷ | filio a F⁸ | libertis E⁹ | moreretur W 11 eum] cum W 12 matris] patris D | heredium fidei D 13 meorum om. D | alienent] mulier non alienet W, alienet I¹⁰, mulier alienet I¹¹ 14 exeat DK¹², ex ea det Q¹³, exhereditat Q¹⁴ | quoque] quos E | inuitatos om. D 15 reddiderant WDC | uxor ut restitutas] F¹⁵, uxor ut des ut rest. P¹⁶ECK, uxor ut des rest. WDI 16 ad te om. E¹⁷ | quoque DQ 17 quae postea] quae postea quae D | dederit WI, dedi C 18 iuriis F¹⁸ | a c F¹⁹ | retinebitur] conretinebitur E²⁰, non conretinebitur E²¹, recontinebitur K²² | potius reddi D 19 libertas F²³ 20 uolo F²⁴

21 commis'se F²⁵, comisse WE²⁶ 22 testamentum cantum esset F, testamento cantum esse E, cantum esset testamento D 23 cum] si WDI²⁷ | frater ('frater F²⁸) peruenisset] frater uenisset DE²⁹, superuenisset E³⁰IC, u peruenisset K 24 fratrem] fratre DE³¹ 25 uidetur DQ | fieri D, fidei E³² 26 relinquimat FC | petierat] penetrat W 27 familia'e' F³³ | alienaretur E³⁴ | ea om. D 28 conjectura] conjectam WE³⁵, conjecturam I 29 exspectanda F³⁶ 30 fideicommissum] comm. D | cum] eum W | cautionem] uocationem W 31 an plus] EK, amplius F, amplius DIC, an Q | pater filiae] pater filias (*sic*) F³⁷, pater filia et E³⁸, pater familias et Q 32 dederit EC | uerbis] et uerbis DK | matris D³⁹ 33 fuisset D 34 obseruandum D | hereditate E

suam rogati restituere nominum periculo, quae per diuisionem optigerunt inter coheredes interpositis delegationibus, non adstringuntur, non magis quam praediorum, cum permutatio
 19 rerum discernens communionem interuenit. 'Filia mea praecipiat sibique habeat uolo rem
 'matris suae'. fructus, quos medio tempore pater percipiet nec in separato habuit, sed ab-
 20 sumpsit uel in suum patrimonium conuertit, non uidentur filiae relictii. 'Dulcissimis fratribus
 'meis, auunculis autem tuis quaecumque mihi supersunt in Pamphylia Lycia¹ uel ubicum-
 'que de maternis bonis concedi uolo, ne quam cum his controuersiam habeas'. omnia cor-
 pora materna hereditatis, quae in eadem causa dominii manserunt, ad uoluntatem fidei-
 commissi pertinent: ex isdem igitur facultatibus percepta pecunia et in corpus proprii patri-
 monii uersa, item iure diuisionis res propriae factae non praestabuntur, cum discordiis pro-
 21 pinorum sedandis prospexerit, quas materia communionis solet excitare. Pater pluribus
 filiis heredibus institutis moriens claves et anulum custodiae causa maiori natu filiae tradidit
 et libertum eidem filiae², qui praesens erat, res quas sub cura sua habuit adsignare iussit.
 commune filiorum negotium gestum intellegebatur nec ob eam rem apud arbitrum diuisionis
 22 praecipuam causam filiae fore. Cum imperfecta scriptura inuenitur, ita demum uerbum legati
 uel fideicommissi, quod praecedit uel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum³
 23 congruat. Filius matrem heredem scripserat et fideicomissa tabulis data cum iurisurandi
 religione praestari rogauerat. cum testamentum nullo iure factum esset, nihil minus ma-
 trem legitimam heredem cogendam praestare fideicomissa respondi: nam enixa uolu-
 24 tatis preces ad omnem successionis speciem porrectae uidebantur. Mando filiae meae pro
 'salute sollicitus ipsis, ut, quoad liberos tollat, testamentum non faciat: ita enim poterit
 'sine periculo uiuere'. fideicommissariam hereditatem sorori coheredi non uideri relictam
 apparuit, quod non de pecunia sua testari, sed optentu consilii derogare iuri testamentum
 25 fieri prohibendo uoluit. 'Rogo, filia, bona tua quandoque distribuas liberis tuis, ut quisque
 'de te meruerit'. uidetur omnibus liberis, et si non aequaliter promeruerint, fideicommissum
 26 relictum, quibus matris electione cessante sufficiet, si non offenderint: eos autem, quos
 mater elegerit, fore potiores, si soli promeruerint, existimau: quod si neminem elegerit,
 eos solos non admitti, qui offenderunt. Donationis praediorum epistulam igno- [cf. Ust. 252 a
 rante filio mater in aede sacra uerbis fideicommissi non subnixam depositus et litteras tales f.
 ad aedituum misit: 'instrumentum uoluntatis meae post mortem meam filio meo tradi uolo'.

FWDE(QICK)

¹ Lyciae? ² et eidem filiae libertum?

³ scriptum del. (u. i.)

1 nominum periculo (periculum *F^a*) quae per] per. quae per nom. *D* 2 abstringuntur *W*, obstringuntur *Q* 3 communionem] communicationem *WI*, permutationem *D*, inc. *C^a* | interueni et *F^a* | sibiquae^ae *F^a* [habeat] habere *DICK*, habet *E* 4 percepit *WDICK* | in separato habuit sed] cum separatim habuisset *W* | consumpsit *D* 5 uel] ut *W*, et *E^a*, om. *E^aQK* | matrimonium *EK* | conuertat *E^a* | relieti filiae *D* 6 abunculia *F* | tuus *W* | supersunt] fratres sunt *W* | lucia *FI*, om. *D* 7 ne quam] *FK*, ne quamquam *W*, nequamquam *DEI*, nec quamquam *C* 8 manserant *D* 10 propriae factae^ae *F^a*, fact. prop. *D* | proinquorum *W*, proximorum *C* 11 et citare *F* 12 heredibus om. *D* | claves] et cl. *D* | custodiæ causa] causa custodiende *D* | maioris *E^aQIK* | nat'a'u *F^a* 13 liberto *WI* | qui] quae *W* | res] et res *DC* | sus om. *DI* | absignare *D* | iussit] iussi sunt *W* 14 gestum] gestum et *D* | intelligitur *WE^aC*, intelligatur *E^a* | arbitrium *WDEQK* 15 scripta inuenientur *D* | berbum *F^a* 16 adsumetur *D*, assumetur *E* | si dicto scriptum congruat]

οτε τὰ προσλαμβανόμενα συνάδει τοῖς ἀτελῶς εἰρημένοις *Tipec*. 17 scripserit *D* | et fidei om. *W* | tabulas *F^a* 18 nihil h'o *F^a* | matrem] matr. relictam *E* 19 cogendam legitimam heredem *WC* | enixa] nexe *W*, enixen *E* 20 successionum *WE*, successionem *DI* | speciem] ipse *D* | porrectae] prorectae *F^a* | ui-debuntur *W*, uideantur *C* 21 quo ad *F^a* | libertos *W* | poterat *DI* 22 uiuere] uire *E* | coheredi non uideri relictam] cum heredi non u. r. *W*, non u. r. coheredi *D* 23 sua] suo *F^a* | consilii] filii *D*, concilii *I* | derogare iuri] der. iure *E^aQ*, erga se iure *W*, om. *D* 24 prohibendum *D* | bona] ut bona *WDE* *QICK* | quandoque] quenque *W* | tuis] suis *D* | quisque (quisquis *I*) de te meruerit] quisque detinuerit *D* 25 non] ne *W* 26 sufficit *WC*, sufficiat *Q* | offenderit *EI* 27 fore] stare *W* | potiores] portiones *E* 28 offendit *WC*, offendit *Q^a* | praediorum om. *W* 29 aede sacra] edesa *D*, edes sacras *I* 29 ad sedituum] *F^aDIK*, tuum *F^a*, ad edictum *WEQC* | meam om. *W*

cum pluribus heredibus intestato diem suum obisset, intellegi fideicommissum filio relictum respondi: non enim quaeri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem uoluntatis intentio dirigatur. Libertis praedium reliquit ac petit, ne id alienarent utque in familia libertorum retinerent. si excepto uno ceteri partes suas uendiderint, qui non uendidit ceterorum partes, quibus non dedit alienandi uoluntatem¹, integras petet: eos enim ad fideicommissum uidetur inuitasse, qui iudicio paruerunt: alioquin perabeurdum erit uice mutua petitionem induci, scilicet ut ab altero partem alienatam quis petat, cum partem suam alienando perdiderit. sed hoc ita procedere potest, si pariter alienauerint: ceterum prout quisque prior alienauerit, partem posterioribus non faciet: qui uero tardius uendidit, ei qui non uendidit in superiorum partibus fecisse partem intellegitur. at si nemo uendiderit et nouissimus sine liberis uita decesserit, fideicommissi petitio non supererit. Cum inter libertos ad praedii legatum liberta quoque fuisset admissa, quod² patronus petit, ut de nomine familie non exiret, heredem libertae filium partem praedii, quam mater accepit, retinere uisum est. Cum existimaret ad solam consobrinam suam bona peruentura, codicillis ab ea factis pluribus fideicomissa reliquerat. iure successionis ad duos eiusdem gradu posse possessione deuoluta rationibus aequitatis et perpetui edicti exemplo pro parte dimidia mulierem releuandam respondi: sed libertates ab ea praestandas, quas intercidere damni³ causa durum uidebatur. Pater, qui filio semissem dederat et sororibus eius impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: 'fili, contentus eris pro tuo semissem aureis ducentis et uos, filiae, pro uestris quadrantibus centenis aureis'. uice mutua liberis fideicommissum hereditatis reliquise non uidebatur, sed aestimationem (ut a parentibus frugi fieri solet) patrimonii sui fecisse, nec idcirco fratrem iudicio tutelae bona fidei rationes quandoque praescriptione demonstratae quantitatis exclusurum. Titio fratri suo Maeuius hereditatem Seii, a quo heres institutus erat, post mortem suam restituere rogatus eodem Titio herede scripto petit, ut moriens Titius tam suam quam Seii hereditatem Sempronio restitueret. cum ex fructibus medio tempore perceptis fideicommissi debitam quantitatem Titius perceperisset, aeris alieni loco non esse deducendum fideicommissum respondi, quoniam ratione compensationis perceperisse debitum uidebatur. plane si ea lege Maeuius Titium heredem instituat, ne fideicommissum ex testamento Seii retineat, Falcidiam compensationi sufficere, sed iniuitati occurrere⁴. prudentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem repudianter et intestati possessionem acceperit: nec uidebitur dolo

FWDE(QICK)

¹ quibus non dedit alienandi uoluntatem *del.* ² quod] quamquam? ³ damni] dimidi?

⁴ sufficere et iniuitati occurrere (*cf. D. 35, 2, 12. 15, 4*)?

1 intestato] institutis *DE* | filio *om. D* 2 supremis 'quis' *F*, supremis et super his quisquis *W*, supremis quisque *C* | loquetur *W*, loquitur *Q* | quem] quam *F*? *Q* | *post* uoluntatis *mea*. meae *D*, post mortem meam *I*, meae post mortem meam filio meo tradi uolo *W* 3 dirigetur *F* | utque] atque *W* 4 qui] quae *W* 5 ceterorum... dedit *om. W* | integrum *W*, integra *I* | petit *WIC* 6 paruerint *ECK*, paruerunt *F* | erit] est *D* 7 partem alienatam] partem qui al. *W*, al. partem *D* 8 alienauerint] alienent *WC*, alienauerit *EI* 9 parte *E* | tardies uendidit *F*, tardius (*tardus E*) uendiderit *BK* 10 intellegi *WQC* | uendidit *D* 12 liberos *E* | libertas *EIK* | quoque *om. D* | fuisset admissa] adm. fuit *D* 13 filiaeum *F* 14 bona] *F*? *EICK*, bonam *F*? *D*? bonam sua bona *F*? | peruentum *D*? 15 ab ea] *F*, ad eam *F*? *WDEICK* | eiusdem] eius *D* 16 possesionem *WQF* | deboluta *F*? 17 sed] si *WC* |

quas *om. W* | intercidere damni causa] intercidere d. c. *W*, d. c. intercidere *DI* 18 qui quod *W* | semisse *E* | impuberis *D* 19 quadrantes] quedam res *D*, quadrantem *I* | tutorem dedit] dedit *F*? *W*, dederit tutorem *I*, dederit auctorem *I*, tutorem dederat *K* | contestus *F*, contempturus *D* 20 semisse] semisse se *D* | centenis] et cent. *D* 21 relinquisse *F* | sed] si *W* 22 frugi] *FK*, frui *I*, *om. DEC* | fueri *F*? | fratrem] fratre in *D* | tutelae iudicio *EQK* 23 quandoque] quenque *W* 24 sei] seit *F*? 25 eadem *W* | heredem *E* | petat *W* | hereditatem sei *D* 26 debiti *W* 28 compensationis *F*? 29 retineat *F*? *WEICK*, retineat et *D*, rationeat *F*? def. *E*? *Q*? | compensationi sufficere sed] compensationis uiuiscare sed *W*, compensationis sufficere sed *D*, compensationi si *C* 30 iniuitatem occurrere (occurre *W*) *WDEICK*, def. *Q* 31 accepit *DK* | uideuitar *F*

32 fecisse, cum fraudem excluderet. 'A te peto, marite, si quid liberorum habueris, illis praedia relinquas uel, si non habueris, tuis sine meis propinquis aut etiam libertis nostris'. non esse datam electionem, sed ordinem scripturae factam substitutioni¹ respondi. Uicos ciuitati relictos, qui proprios fines habebant, ex causa fideicommissi non ideo minus deberi placuit, quod testator fines eorum significaturum et certaminis formam, quam celebrari singulis annis uoluit, alia scriptura se declaraturum promisit ac postea morte praeuentus non fecit.

78 IDEM libro nono responsorum. Qui solidum fideicommissum frustra petebat [B. 44, 2, 74 P] herede Falcidiam obiciente, si partem interim solui sibi desiderauerit neque acceperit, in f. 25¹ eam moram passus intellegitur. Cum post mortem emptoris uenditionem rei publicae prae- 10 diorum optimus maximusque princeps noster Seuerus Augustus rescindi heredibus pretio restituto iussisset, de pecunia legatario, cui praedium emptor ex ea possessione legauerat, 2 conjectura uoluntatis pro modo aestimationis partem soluendam esse respondi. Etiam res publica fideicommissi post moram usuras praestare cogitur, sed damnum, si quod ex ea re fuerit secutum, ab his sarcendum erit, qui post dictam sententiam iudicatum soluere super- 15 sederunt. nec aliud seruabitur in litis sumptibus, si ratio litigandi non fuit: ignauiam et- 3 enim praetendentes audiri non oportere. quod in tutoribus quoque probatur. Praedium pater de familia liberorum alienari uerbis fideicommissi prohibuit. supremus ex liberis, qui fideicommissum petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis suis reliquise uisus est, 4 quod heredem extrarium sine liberis decedens habuit. Si creditor ab eo qui testamentum 20 fecit domum acceptam iure pignoris uendidit, contra emptorem fideicommissi causa, tametsi uoluntatem defuncti non ignorauit, nihil decernetur.

79 IDEM libro undecimo responsorum. Quae² fideicommissa moriens libertis uiri [B. 44, 2, 75 P] debuit, eorundem praediorum suis quoque libertis fructum reliquit: iuris ignoratione lapsi qui petere praedia ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter ceteros 25 longo tempore perceperunt. non ideo peremptam uideri petitionem prioris fideicommissi constituit.

80 IDEM libro primo definitionum. Legatum ita dominium rei legatarii facit, ut [B. 44, 2, 76 P] hereditas heredis res singulas. quod eo pertinet, ut, si pure res reicta sit et legatarius non repudiauit defuncti uoluntatem, recta via dominium, quod hereditatis fuit, ad legata- 30 rium transeat numquam factum heridis.

81 PAULUS libro nono quaestionum. Si quis testamento facto a filii suis, quos [B. 44, 2, 77 P] FWDE (QICK)

¹ sed ordine scripturae factam substitutionem (u. i.)? ² praedia uxor ins.

1 peto marite) petam ante W | quid] F, quem WD^a, quo D^bEQICK | liber'torum F^c | ha- bueris] ab uiris D^d 2 nostris libertis DI 3 ordinem scripturae factam substitutioni] F eum Tipucito: ἀλλὰ τάξιν οἰπεῖν τῷ γηοκα- τράτῃ, ordine scripturae (scriptum est E) factam substitutionem WEQ^eICK, ordinem scripturae factam substitutionem D, inc. Q^f 4 minus] nimis E 5 eorum] eorum se WDI C | certamini's F^g 8 petebantur E^h 9 si om. W | sibi] Fⁱ, siue i F^j | desiderauerat C, desiderauerant W, desiderabat D, desiderauit K | acceperat WDC 10 eam] ea WD^k | intelligit W | uenditionis W, uenditiones QCK 12 praedio E | possessione] possessionem D, post C 13 conjectura] conjectam W, con- iecturam Q | soluenda W | respondi om. W 14 moram] mortem W | re fuerit] fuerit re QK^l, fuerit W, fuerat re E 15 qui] quod W | sentent'ciam F | supercederunt F^m 16 ser- uabitur] FⁿDEIK, serua'b'uitur F^o, seruat F^p QC | etenim] enim WDI 17 praedia D

18 uerbis (ueruis F^q) fideicommissi] uerbis commissi W, fideicommissi uerbis D | sup- premo W, supremis C | qui] quod W, quae I, om. K 19 actionem om. D | uonis F^r | re- linquisse F | uisus] iussus WICK^s 20 extra- rium] F^t, extraneum F^uWDEQICK | qui] quod W 21 acceptam] exceptam W | ta- men si EK, tamen etsi Q 22 decernitur WDE^vQIC, determinetur EK 23 fideicom- missum W | moriens] monens E^w 24 igno- ratione] et ignorantia D, ignorantia E^xIK, ignorantie C 25 testamentum E^y | secun- dum] pro K^z, om. DK^{aa} 26 perceperint E 28 legatum] legauit W 29 et] et rem W, om. C 30 repudiauerit WEICK^{bb}, rediaue- runt K^{cc} | defuncti] defunctum F^{dd}, secundum defuncti D | uoluntate WE 31 transit WI 32 inter L 80 et 81 haec inserit D: Idem. Lu- cius T(itius) aquae (scr. aqua) ex flumine p. b. (= publico?) procedente una cum aliis ute- batur: intermisso autem longissimo (ins. tem- pore) etiam postea ipsa usus non est. quae-

heredes instituisse, fideicommissa reliquisset non ut a legitimis heredibus, sed ut a scriptis, et testamentum aliquo casu irritum factum sit, filii ab intestato uenientes fideicommissa ex testamento praestare compelli non possunt.

- 82 **IDEM** libro decimo quaestionum. Debitor decem legavit creditori, quae ei post [B. 44, 2, 78] ^P annum sub pignore debebat. non, ut quidam putant, medii temporis tantum commodum ⁵ ex testamento debetur, sed tota decem peti possunt: nec tollitur petitio, si interim annus superuenierit: nam sufficit, quod utiliter dies cessit. quod si uiuo testatore annus superueniat, dicendum erit inutile effici legatum, quamquam constiterit ab initio. sic et in dote praelegata¹ responsum est totam eam ex testamento peti posse. alioquin secundum illam sententiam si interusurum tantum est in legato, quid dicemus, si fundus legatus sit ex die ¹⁰ debitum? nam nec pecunia peti potest, quae non est legata, nec pars fundi facile inueniri ¹⁵ retur, quae possit pro commodo peti. Si Primo et Secundo et Tertio heredibus institutis sic legata dentur: 'si mihi Primus heres non erit, Secundus Titio decem dato: si Secundus mihi heres non erit, Primus Seio fundum Tusculanum dato', utrisque omnibus hereditatem Primo et Secundo quaerebatur, substituti, quos eis dederat, an et cui legata ²⁰ prae- ²⁵ stare debent? ab utroque substituto legata debentur. Serujo alieno posse rem domini legari f. 26 Ualens scribit: item id quod domino eius pure debetur. cum enim seruo alieno aliquid in testamento damus, domini persona ad hoc tantum inspicitur, ut sit cum eo testamenti factio, ceterum ex persona serui constitutum legatum. et ideo rectissime Julianus definit id demum seruo alieno legari posse, quod ipse liber factus capere posset. calumniosa est enim illa ²⁰ adnotatio posse legari seruo et quādū seruat: nam et hoc legatum ex persona serui vires accipit: alioquin et illud adnotaremus esse quosdam seruos, qui, licet libertatem consequi non possunt, attamen legatum et hereditatem possunt adquirere domino. ex illo igitur praecepto, quod dicimus serui inspici personam in testamentis, dictum est seruo hereditario legari posse. ita non mirum, si res domini et quod ei debetur seruo eius pure² legari ²⁵ possit, quamvis domino eius non possent haec utiliter legari.

- 3 **IDEM** libro undecimo quaestionum. Latinus Largus. Proxime ex facto in- [B. 44, 2, 79] ^P cedit species talis. libertinus patronum ex semisse heredem instituit et filiam suam ex alio semisse: fidei commisit filiae, ut quibusdam ancillis patroni restitueret, cum haec manumissae essent, et, si eadem filia heres non esset, substituit ei easdem ancillas. quoniam ³⁰ filia non uoluit heres existere, ancillae ius tu domini, id est patroni adierunt defuncti hereditatem. post aliquantum temporis ab eo manumissae quaerebant, an fideicommissum pe- **FWDE(QICK)**

¹ relegata (cf. ad D. 33, 4)? ² debetur pure seruo eius (*Zoesius*)?

situm, an ea de uno ut in (*scr.* denuo uti) possit posse cur iam, qua (*scr.* quia) flumine p. b. (= publico?) procedente seruitus est nullo modo non possit ¹ heredes] cohērēdes *D*, heres *K* | instituisse *D* | relinquisset *F* | a] aliis *WI*, aliis filiis a *C*, om. *D* 2 intestamen'to *F'* | uenientes ... 3 testamento bis *F* | fideicommissio *D*, fideicommissi *I* 5 ut om. *E'* 6 posse *W* | si] et si *D* 7 superuenit *DI* | dies utiliter cessat *W*, dies utiliter cesserit *C*, utiliter decessit *D* | superuenit *D*, superuenierit *Q* 8 ducentum *F'* | ab initio constiterit *WC* | sic et] sed hic et *D*, sic et utile *E*, sic *Q'* 9 eam om. *E* | ex testamento peti posse] peti posse ex test. *D*, peti posse *F* | secundum illa sententia *E*, secundum eam sententiam *K* 10 interusurum] *FK*, interusurarium *Q*, interesse usurarum *WDEIC* | quid] quod *W* 11 debitum *W* | innenietur] interueniet *D*, inneniretur *K* 12 pro commodo] pro quo modo *W*, quo quomodo *C* | et tertio] ut tertio *F''* 14 fundum

tusculanum seio *EQK* | utriusque *D* 15 substituti] substituto *F'* | eis] eius *W*, eiusdem *D*, e *Q*, ei *I* | dederit *EQ* | praestare legata *D* 16 debeant *WI* | posse rem] possessorem *D'* 17 id om. *EK* | enim] et *E'* 19 constitut] cynicatai *B* 20 ipse om. *D* | calumniose *E'* 21 seruat *D* 22 consequi] capere *DI* 23 possint *F'DC* | attamen] an tamen *D* | legatum et hereditatem] hered. et leg. *I*, et hered. et leg. *D* | igitur ex illo *EQK* 24 dicimus] dominus *W* | testamento *D*, testoē *I* | hereditario seruo *D*, hereditatem o (a pro o *I'*) seruo *I* 26 possit] posset *D'* | posse'nt haec *F'*, possit hoc *D*, possunt hec *E*, possunt hoc uti hec *Q* 27 proxime] et proxime *E'I* 29 restitueret et *E'* | 'hae *F'*, haec *W* | manumissae] manumissee *DK* 30 et om. *F'* | ei] eis *DE'*, om. *W* | ancillas] an *E'* 31 filia non uoluit] *FIK*, non uoluit filia *E*, filia noluit *WDC* | adierint *DK* | hereditatem defuncti *DC* 32 aliquantulum *DC* | manumissee] manumissee *IK*, om. *D*

tere ab eodem patrono possint. rogo ergo, quid de hoc existimes rescribas. respondi nec repetitum uideri in hunc casum fideicommissum, sed alterutrum datum uel fideicommissum uel ipsam hereditatem. melius autem dici in eundem casum substitutas uideri, in quem casum fideicommissum meruerunt, et ideo ad substitutionem eas uocari. cum enim seruo alieno fideicommissum ab uno ex heredibus sub condicione libertatis fuerit datum idemque seruus ei heredi substituatur, licet pure substitutio facta sit, tamen sub eadem condicione substitui uidetur, sub qua fideicommissum meruit.

- 84 PAULUS libro uicesimo primo quaestionum. Si quis seruo suo fideicommissum libertatem reliquit et aliud quid adscripsit: quidam dicunt, quia placebat ab herede eum manumitti debere, futurum esse, ut non admittatur ad fideicommissum: sed hoc iniuum est. in huiusmodi enim persona utriusque quodammodo dies cessit et libertatis et pecuniae petendae, adeo ut ptem, si mora fiat praestandae libertati, etiam fideicommissum moram uideri factam et usurarum onus accedere: nam et cetera¹ quae medio tempore adquisit domino, dum moratur praestare libertatem, eidem restitui oportere rectissime ressum est.
- 85 IDEM libro quarto responsorum. Creditorem, cui res pignoris iure obligata a debitore legata esset, non prohiberi pecuniam creditam petere, si uoluntas testatoris compensare uolentis euidenter non ostenderetur.
- 86 IDEM libro tertio decimo responsorum. 'Gaius Seius pronepos meus heres' 'mihi esto ex semisse bonorum meorum excepta domu mea et paterna, in quibus habito, 'cum omnibus quae ibi sunt: quae omnia scias ad portionem hereditatis, quam tibi dedi, 'non pertinere'. quaero, cum sit in his dominibus argentum nomina debitorum supelle mancipia, an haec omnia, quae illuc inueniuntur, ad alios heredes institutos debeat pertinere. Paulus respondit² nomina debitorum non contineri, sed omnium esse communia, in ceteris 1 uero nullum pronepoti locum esse. Titius cum fratri filio fundos et urbana praedia legaret, in his et fundum Seianum legauit, quem ipse pater familias quoad uiueret uno quidem nomine uniuersum habuit, sed quo facilius conductorem | inueniret, per duas partes locabat, ita ut ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autem partem Seianum inferiorem appellaret. quaero, an is fundus totus ad fratri filium pertineat. Paulus respondit, si testator fundum Seianum uno nomine uniuersum possedit, quamvis eundem diuisis partibus locauerat, uniuersum eum ex causa fideicommissi praestari oportere, nisi si heres, de qua parte testator seaserit, euidenter probauerit.
- 87 IDEM libro quarto decimo responsorum. Titia Seio tesseram frumentarium comparari uoluit post diem trigesimum a morte ipsius. quaero, cum Seius uiua testatrice FWDE(QICK)

¹ nam et cetera] praeterea? ² respondit?

1 possit D^oQ, possent C | de om. E^o | nec ...
 2 uel fideicommissum] nec sed alterutrum datum uel fideicommissum repetitum uideri in hunc casum fideicommissum sed E^o 2 in hunc casum uideri DI 3 uel ipsam] ipsam D | melius] uerius WIC | substitutas E^o | uideri] uidelicit W 4 fideicomissa DI | eas] eius W, eam D 5 ex heredibus] domino W | ideoque D 6 ei] eidem DC | herede E, hereditati C 8 paulus] F^oWD, idem F^oEICK | fideicommissum D 9 quid adscripsit] quidam sibi W, quid ascriperit D, quidem ascripsit I | ab heredem eum man. EQ, eum ab herede man. W, ab herede man. cum K 11 huiusmodi] huius DC 12 petendo W, petente E^o | ut putem] utpote W, ut pte C | libertata F^o, libertatis WDEQICK | etiam] et DQIC | fideicommissi WDIC 14 dum moratur] dampnatus W, dum moriatur D^o, dum moraretur Q |

restituit E | oportet retissime W 16 cui] suum W | pignoris (pignori D) iure obligata] pignoris oblig. iure W, iure pignoris oblig. I 17 esse W | co'm'pensare F^o 18 uolentes D | ostenditur E, ostendetur I 19 idem om. D 20 meorum bonorum DI | excepta domu mea paterna W, exceptis dominibus meis paternis (pat. om. K) DEICK, exceptis paternis dominibus Q, inc. E^o | quibus] qua W 21 cum] eum W | portiones W 23 pertinere debeat DI, debeat pertinere E, debeat pert. Q 25 filiae WE^oC, filios K^o 26 et om. D | uno] uiuo F^o, et uno D | quidem u'nomine F^o 27 uniuersum] in uiu. D, in usum F^o | quod D | locauat F^o 29 appellauit D^o | filiam WC 31 diuersis DIC 32 nisi heres DIK, nisi heredes WE^oC, def. E^o | sensit D | probanerint WE^oC 33 titia seio] titio seio seio F^o | frumentarium tesseram D

tesseram frumentariam ex causa lucratua habere coepit nec possit id quod habet petere, an ei actio competit. Paulus respondit ei, de quo quaeritur, pretium tesserae praestandum, ¹ quoniam tale fideicommissum magis in quantitate quam in corpore consistit. Usuras fideicommissi post impletos annos uiginti quinque puellae, ex quo mora facta est, deberi respondi. quamvis enim constitutum sit, ut minoribus uiginti quinque annis usurae omnino praestentur, tamen non pro mora hoc habendum est, quam sufficit semel interuenisse, ⁵ ut perpetuo debeantur. Seia libertis suis fundum legauit fideique eorum ita commisit: fidei autem uestrae, Uere et Sapide, committo, ne eum fundum uendatis eumque qui ex uobis ultimus dececerit, cum morietur, restituat Symphoro liberto meo et Successori et Berylo et Sapido¹, quos infra manumisi, quiae ex his tunc superuiuent'. quaero, cum nec ¹⁰ in prima parte testamenti, qua fundum praelegauit, eos substituit, in secunda tamen adiecerit uerbum 'qui ultimus dececerit', an pars unius defuncti ad alterum pertineret. Paulus respondit testatricem uideri in eo fideicommisso, de quo quaeritur, duos gradus substitutionis fecisse, unum ut is, qui ex duobus prior morietur, alteri restitueret, alterum ut no-¹⁵ uissimus his restitueret, quos nominatim postea enumerauit. Imperator Alexander ^(B) Augustus Claudiano² Iuliano praefecto urbi. 'Si liquet tibi, Iuliane carissime, auiam interuertendae inofficiosi querellae patrimonium suum donationibus in nepotem factis exina-²⁰ nisse, ratio depositit id, quod donatum est, pro dimidia parte renocari'. Lucius Titius cum haberet quinque liberos, uniuersos emancipauit et in unum filium Gaium Seum ampiissimas facultates donationibus contulit et modicum sibi residuum seruauit et uniuersos ²⁵ liberos cum uxore scripsit heredes: in eodem testamento duas possessiones, quas retinuerat, eidem Gaio Seio praelegauit et ab eo petit, ut ex redditibus praediorum, quae uiuus ei do-³⁰ nanerat, Maeuiae filiae tot aureos daret, item alteri fratri alios tot: conuentus a Maeuiae sorore sua legem Falcidiam implorat. quaero, cum sanctissimus imperator, ut supra scriptum est, contra uoluntatem donantis ea quae donata sunt renocari praecepit, an Gaius Seus ³⁵ compellendus sit secundum uoluntatem patris ex donationibus fideicommissum praestare heredi sororis. Paulus respondit post litteras imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie, de qua quaeritur, subueniendum sit liberis, quorum portio in unum filium donationibus collatis immunita est, praesertim cum imperator noster contra uolun-⁴⁰ tatem patris subuenerit, in proposita autem causa etiam uoluntas patris pro his qui fidei-⁴⁵ commissum petunt intercedit, sed si² Falcidia lex intercedat, fideicommissa in solidum esse praestanda propter immodicarum donationum rationem.

⁸⁸ SCAEUOLA libro tertio responsorum. Lucius Titius testamento ita cauit: 'si ^{(B. 44, 2, 84 P} quid cuique liberorum meorum dedi aut donavi aut in usum concessi aut sibi adquisiit FWDE(QICK)

¹ et Sapido del. ² Claudio (u. i.: cf. uita Maximi et Balb. c. 17)? ³ sed si] ita etsi?

1 id om. WC 2 quereretur W 5 consti-
tuuim F², constitutum E², statutum C | mi-
noribus] in omnibus D, in minoribus Q |
usurae om. W 6 praestarentur E | 'h'abend-
um F² 7 legarunt D | fideique] fidei D |
commisit eorum ita W, eorum commisit ita
DC, ita commiserit eorum I 8 sapide] sa-
piente EI, sapida Q, sapidum K² 9 nouis
F² | sintropho WC, sempronio D, sinphonio I
10 manumisit WK² | ex his tunc] existant
et W, ex his C | superuiuent] F, superuiuen-
tent WCK, superuiueret DE, superuixerit I
11 testamenti om. D | adiecerit] die citra D²,
adiecit E 13 testatrices E² 14 moritur W,
moriretur D, moreretur I | restituerit W, re-
stitueret et D 15 his] ex his D, om. EK² |
restituetur D-E | annumerat W, adnumera-
vit C, numerauit E, nominauit Q 16 clau-
diano FC, claudio WQIK, claudia D, cladio
E | urbi si] urbis D, urbis si CK | iuliano F²,

iuliam W | interuertendae] ex causa inter-
uertende W, causam (causa E²) interuerten-
das E, interuertere de I 18 pro dimidia]
DE² IC, pro midia F, pro media E² QK | parte
om. D 19 liuers F² 20 donatione W |
sui F² | residuum seruauit (reseruauit DQ)
et uniuersos liberos (lib. om. D) cum uxore¹
scrispsit F² 22 redditibus] heredibus DQ
23 maeuiae² F² | alios tot] F, tot alios K,
alios (et alios D) tot qui DEIC, alios qui W
24 sorore sua] sua sorore C, si D, sorore K
25 donantis om. D | praecepit D 27 nostri
om. WC 29 praesertim om. D | noster] no-
stre F² 30 in proposita] imposta, WQI
31 petant WC | intercedant W, intercedunt I |
falcidia] filia falcidia E² | lex intercedit F² D |
fideicommissum F² 32 rationem] erogatio-
nem W, erogatum est E² 33 libro iiiii W |
si quid] si quis W, sicut D 34 donauit E |
adquisiit F²

'aut ei ab aliquo datum aut relictum est, id sibi praecepist summus habeat'. filii nomine kalendarium *J* fecerat. postea sententia dicta est et placuit id, quod sub nomine ipius f. 2
filii in kalendario remanserat, ei deberi, non etiam id, quod exactum in rationes suas pater conuertisset. quaero, si id, quod exegisset pater ex nominibus filii ante testamentum factum, iterum post testamentum factum in nomen filii conuertisset, an ad filium secundum sententiam pertineret. respondi id, quod ex eadem causa exactum in eandem causam redieret,
1 deberi. 'A te peto, Titi, fideique tue committo, ut carum condendi corporis mei suscipias, et pro hoc tot aureos e medio praecepito'. quaero, an, si Lucius Titius minus quam decem aureos erogauerit, reliqua summa heredibus proficiat. respondi secundum ea quae
2 proponerentur heredum commodo proficere. Quae marito heres existimat, ita testamento canit: 'Maeui et Semproni filii dulcissimi, praecepit omne, quidquid ex hereditate bonisque
'Titii domini mei, patris uestris ad me peruenit mortis eius tempore, ita tamen, ut omne
'causus eiusdem hereditatis tam in praeteritum quam in futurum, nec non etiam si quid post
'mortem Titii domini mei', adgnoscatis'. quaero, an si quid soluisset post mortem mariti,
cum ipsa fructus cepisset dedisset³, ad onus eorum pertineret. respondi secundum ea
3 quae proponerentur ea dumtaxat onera legatariis imposuisse, quae superessent. Quisquis
'mibi heres heredes erunt, hoc amplius Lucius Eutychus, quam quod eum heredem in-
'stitui, e media hereditate sumito sibique habeo una cum Pamphilo, quem liberum esse
iubeo, instrumentum tabernae ferrariae, ita ut negotium exerceat'. Lucius Eutychus una
testatrix decessit, pars hereditatis eius ad coheredem pertinuit: quaero, an Pamphilus
codem testamento manumissus ad petitionem partis instrumenti admitti possit, licet taberna,
4 ut uoluit testatrix, exerceri non possit. respondi admitti. Sempronia substituta heredi in-
stituta legata accepit, si heres non esset: mouit contra institutum actionem, quod dolo
eius factum esse dicebat, quo minus testatrix uolens primo loco scribere eam heredem
testamentum mutaret, nec opinuit: quaero, an legati persecutionem saluam haberet.
5 respondi secundum ea quae proponerentur saluam habere. Testator legata ante quinquen-
nium uetus peti praestarique, sed heres quaedam sua sponte ante quinque annum soluit:
quae sit est, an eius, quod ante diem existentem solutum est, representationem in re-
liqua solutione legati reputare possit. respondi non propterea minus relictum deberi, quod
6 aliquid ante diem sit solutum. Lucius Titius testamento ita canit: 'praediolum meum
'dari uolo libertis libertabusque meis et quos hoc testamento manumisi et Seiae alumnas
'meas, ita ne de nomine familie mense exeat, donec ad unum proprietas perueniat'. quaero,
FWDE(QICK)

¹ requiritur sere: in futurum, etiam si quid imposui post mortem Titii domini mei ² ce-
pisset de his rebus?

1 kalendarium nomine *D* 2 dicta] data *W*
3 kalend'ario *F* 5 iterum post testamen-
tum factum *om. D*, factum *om. C* 6 in] est
in *WDE'IC*, et in *B'* | eandem causam] ea-
dem causa *WD* 7 a te peto] te deprecor *D* |
fideique *F* (*em. F*) | condendi] credendi *W*,
recondendi *D* | meis] meis *F* (*em. F*), unde *C*
8 tot] x *WE'C* 9 erogauerat *W* | proficiat]
sufficiat *D* 10 proponentur *D*, proponer-
tar *E* | commodum *D* | merito *FK* | existant
D 11 et *om. D* | filii] filii mei *E* | omni *F*
12 mei domini *D* | mortis] *F* rel., ratri *F*,
moris *f* | ut omne onus ... 14 adgnoscatis] πάν
βάρος αὐτής (τῆς κληρονομίας) ἐπιγνώσκειν
αὐτούς παρελθόν καὶ μέλλον καὶ εἰ τι μετὰ τε-
λεγύνων τοῦ ἀνδρὸς συνέστη *Tiuc.* 13 eius-
dem hereditatis] hered, *D*, hered. eiusdem. *I* |
si quis *D* 14 quid] quidem *W*, quis *D* |
15 dedisset] et *I*, *om. B'C* 16 proponentur *D*,
ponentur *E* | legatari *D* | quisquis] si quis *I*, si
quis quis *D*, quod quis *E* 17 lucius eutychus *F*,

lutiūs eutichus *K*, lutius titius et stichus *W*,
lutius titius *DC*, lutius titius eutichus *E*, lucius
titius eutychus *Q*, lutius titius et eutichus *I* |
quam quod] quamquam *WICK* 18 e media
FE, ex media *WDE'QCK*, ex mea *I* | unam
W, ua *E* 19 iubeo *E* | ferrarie *W* | exerceat
sic, non exerceat is, legerus etiam
Graeci: ἐφ' φύμας πραγματεύεσαι | eutychus
F, euticus *K*, eutichus *W*, eustachius *C*, eu-
tichius *D*, eutitius *Q*, et eutichius *P* 20 co-
heredem] eo heredem *W* 21 patris *E*,
om. C 22 testatrix *F* | substituta] institu-
ta *F* 23 institutam *D* 26 proponentur *E* |
antequā *W* 27 quidam *D* | soluit
solui *D* 28 quod eius *D* | existente *m. F*
29 reputare] *F*, repudare *E*, repudiare *F* *W*
DQICK | deberi] *F* *WDEQICK*, uideri *F*,
om. I 30 solutam sit *DIC* 31 bolo *F* |
libertatibusque *WD'E'K* | hoc] ex *D*, hanc
E | manumisit *D'E* | alumpnos *D* 32 mea
om. E | propria etas *F* | peruenit *D*

Seis in communione cum libertis habeat portionem an uero sibi partem dimidiad eius
dioli uindicare possit. respondi perspicuam esse testantis voluntatem omnes ad uiriles
et nocant. Impuberem filium heredem instituit: uxori dotem praelegauit¹, item orna-
ta et seruos et aureos decem: et si inpubes decessisset, substituit, a quibus ita legauit:
ecumque primis tabulis dedi, eadem omnia ab heredibus quoque heredis mei in du-
n dari uolo². quaeritur, an ex substitutione, impubere mortuo, dos quoque iterum
satur. respondi non uideri de detia legato duplicando testatorem sensisse. item quasero,
corpora legata etiam nunc ex lucrativa causa possideantur, an a substitutis peti pos-
respondi non posse. 'Cinibus meis do lego chirographum Gaii Seii': postea codicillis³
ita a Seio exigi et ab herede petit, ut ex alterius debitoria debito, quem || codicillis no-
uit, eandem summam rei publicae daret. quae situm est, si posterior idoneus non
est, an integrum quantitatem heredes praestare debeant. respondi heredes rei publicae
versus eum dumtaxat debitorem, qui nouissimis codicillis, ut proponitur, designatus est,
onem praestare debere. Filiam ex asse instituit heredem eique substituit nepotem
m et ita cavit: 'si, quod abominor, neque filia mea neque nepos meus heredes mei
nt, tunc portionem meam partis dimidia fundi illius ad libertos meos pertinere uolo'.
eritur, cum ante testatorem et filia et nepos decesserunt et intestati bona pertinuerunt
pronepotem eius, an fideicommissum ad libertos pertineret. respondi secundum ea quae
ponerentur, si nullus alius heres institutus substitutusque esset quam filia et nepos,
rei legitimorum fidei commissum esse, ut praestaretur. 'Quisquis mihi heres erit, sciat
bere me Demetrio patruo meo denaria tria et deposita apud me a Seleuco patruo meo
denaria tria, quae etiam protinus reddi et solui eis iubeo': quae situm est, an, si non debe-
ntur, actio esset. respondi, si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse, sed
fideicommisso. Lucius Titius Damam et Pamphilum libertos suos ante biennium mortis
ae de domu dimisit et cibaria quae dabat praestare desiit: mox facto testamento ita
ganit: 'quae quis mihi heres erit, omnibus libertis meis, quos hoc testamento manumis: et
uos ante habui quosque ut manumittantur petii, alimentorum nomine in menses singulos
ertam pecuniam dato'. quae situm est, an Damae et Pamphilo fideicommissum debeatur.
respondi secundum ea quae proponerentur ita deberi, si hi qui petent manifeste docerent
eo animo circa se patronum, cum testamentum faceret, esse coepisse, ut his quoque lega-
tum dari uellet: alioquin nihil ipsis praestetur. Damae et Pamphilo, quos testamento ma-
FWDE(QICK)

¹ relegauit (cf. ad D. 33, 4)?

1 seio a F² | parte dimidia E 2 perspi-
q' eas F | testantis] FEC, testatrixis W,
testatoris DQ⁴IK, inc. Q⁵ 3 it's em F 4 et
aureos E⁶ | decisasse E | substituit
F, et substituit quosdam D | a om. W
5 qu'a ecumque F⁷ | mei] in ei C, om. W
7 uiderim i F⁸ | testore W [item] iterum W
8 a] ex C, om. D⁹ | possint] possent W, pos-
sent QC 10 seio] seio gaio D | debitoria
debitore D¹⁰ | quem] quae in E, quam Q
11 eandem] ut eandem D | posterior] poste-
rior debitor D¹¹ 12 heredes praestare de-
bet] heres pr. debeat W?DIK¹², haberet
heres praestare debebat C, om. inter alia I¹³
13 eum dumtaxat debitorem] eum debitorem
dumtaxat C, debitorem dumtaxat DI | qui]
qui in DI 14 praestare actionem E | here-
dem instituit DC 15 suum] suam W | quod]
quid D¹⁴, quid I | neque filia mea neque
nepos meus] neque nepos meus neque filia
mea C, neque nepos meus (om. rel.) E¹⁵ | mei]
mei DI, om. Q¹⁶ 16 patris E¹⁷ | meos om. D

17 quaeritur] quero WC | et filia] filia D | in-
testati] DECK, intestatae F, intestate WI |
p'pertinuerunt F¹⁸ 18 pertineret] pertineat W,
pertinet E, pertinere Q, pertineant C | ea
que F 19 proponentur D 20 ut] ei ut W |
praestaretur WDI, praestarentur FEC, praes-
tarentur QK²¹ 21 me debere DIC | patruo]
paruo W | meo om. E²² | tria] mea tria D²³
| patruo] paruo W 22 eis] FC, ei DEIK | de-
beretur E 23 actio esset] utile sit WC |
deberentur actio esset respondi si no' nul-
lam F²⁴, deberent nullam Q, debentur nulla E,
deberentur non nullam C²⁵ | actione W 24 et
om. W 25 ciuaria F²⁶ | praestari WDC | de-
sili't F²⁷ 26 manumis] manumisit FQ 27 quo-
que] quisque W | petii om. D 28 certam]
incertam D, cetam E | debeam D 29 pro-
ponuntur D | petent] FC, petunt WDQIK,
petent E | docent DE, doceretur I 30 te-
stamento W | facerent E | cepisset D 31 dari
F²⁸E, dare F²⁹WDQICK | ipsius D | praesta-
retur DI

numiserat, fundum dedit ita, ut post mortem suam filii suis restituerent: eodem testamento petit ab heredibus suis, ut Pamphilam manumitterent, quae Pamphila filia naturalis erat Pamphili: idem Pamphilus post diem legati sui cedentem testamento heredem instituit Macinium eiusque fidei commisit, ut hereditatem suam, id est fundi supra scripti partem dimidiam, quam solam in bonis ex testamento patronae sua habebat, Pamphilae filiae sua, cum primum libera fuisse, restitueret. quaero Pamphila manumissa, utrum ex testamento superiore patris sui patronae eam partem petere possit an uero ex testamento patris naturalis ex causa fideicommissi habita ratione legis Falcidiae. respondi ex his quae proponerentur probari Pamphilam dumtaxat ex testamento superiore fideicommissum petere posse. CLAUDIUS. quia creditur appellatione filiorum et naturales liberos, id est in servitute susceptos contineri. SCAEUOLA. Codicillis Gaio Seio centum legauit eiusque fidei commisit, ut ancillae testatoris ea daret: quaero, an utile fideicommissum sit, quod legarius ancillae testatoris dare iussus est. respondi non esse. item, si utile non est, an legarius heredi, cuius ancilla est, restituere compellatur. respondi non compelli: sed nec ipsum legatarium legatum petere posse. Insulam libertis utriusque sexus legauit ita, ut ex reditu eius masculi duplum, feminae simplum percipiant, eamque alienari uetus: ex consensu omnium ab herede uenumdata est: quaero, an et ex pretio insulae duplum mares, si simplum feminae caperent. respondi ob pretium nullam fideicommissi persecutionem esse, nisi ea mente uenditioni consenserunt, ut similiter ex pretio mares quidem duplum, feminae autem simplum consequantur. Instituto filio herede et ex eo nepotibus emancipatis testator ita cauit: 'ΒΟΥΓΛΟΜΑΙ ΔΕ ΤΑΣ ΕΜΑΣ ΟΙΚΙΑΣ ΜΗ ΠΩΛΕΙΣΘΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΩΝ ΜΟΥ ΜΗΔΕ ΔΑΝΕΙΖΕΘΑΙ ΚΑΤ' ΑΓΤΩΝ, ΆΛΛΑ ΜΕΝΕΙΝ ΑΓΤΑΣ ΑΚΕΡΑΙΑΣ ΑΓΤΟΙΣ ΚΑΙ ΥΙΟΙΣ ΚΑΙ ΕΚΓΡΟΝΟΙΣ ΕΙΣ ΤΩΝ ΔΠΑΝΤΑ ΧΡΟΝΟΝ. ΕΆΝ ΔΕ ΤΙΣ ΒΟΥΓΛΗΘΗ ΑΓΤΩΝ ΠΩΛΗΣΑΙ ΤΟ ΜέΡΟΣ ΑΓΤΟΥ Ή ΔΑΝΕΙΖΑΘΑΙ ΚΑΤ' ΑΓΤΟΥ, έΣΟΥΣΙΑΝ έχετω πωλήσαι τῷ ΣΥΓΚΛΗΡΟΝΩΦ ΑΓΤΟΥ ΚΑΙ ΔΑΝΕΙΖΕΘΑΙ ΠΑΡ' ΑΓΤΟΥ. ΕΆΝ ΔΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ ΠΟΙΗΣῃ, έσται τὸ χρηματιζόμενον ἀχριστον καὶ ἀκύρον'. quaeritur, cum filius defuncti mutuam pecuniam a Flavia Dionysia acceperit et locatis aedibus pro parte sua pensiones sibi debitas creditrici delegauerit, an condicio testamenti exstitisse uideatur, ut filius suis fideicommissi nomine teneatur. respondi secundum ea quae proponerentur non existisse. Matre et uxore heredibus institutis ita cauit: 'a te, uxor carissima, peto, ne quid post mortem tuam fratribus tuis relinquas: habes filios sororum tuarum, quibus relinquas scia unum fratrem tuum filium nostrum occidisse, dum ei rapinam facit: sed et alias mihi deteriora fecit'. quaero, cum uxor intestata decessit et legitima eius hereditas ad fratrem pertineat, an sororis filii fideicommissum ab eo petere possunt. respondi posse defendi.

FWDE (QICK)

1 suam om. WD | restituerent] restitueretur
 WIC, restitueret D 2 ut paphila EC | manumittant D, manumitteretur C | quae pamphila] queque W, quae C 4 meuiam DK, menianam C | commis's it F¹ [id est] idem W 5 sue patronē DI | habebat] habeat E¹, inc. E¹ | filiae om. WDC 6 cum om. E | fuisse] fuisse et D 7 superiorem E | sui] siue WD¹C | parte E | possit petere WC 8 ca'u'sa F¹ | fideicommissai F¹ | ex his] FE, secundum ea DQICK | qu'a'e F¹ 9 proponuntur D, proponent E 10 claudius E, clauditur Q | quia creditur] quia credit esse W, quia (quas Q) crediderit QK, quia crederet IC | et om. D 11 scaeuol'a' F¹ DE¹, sceuola libro iii (iii I) WI, idem Q, om. F¹ CK, inc. E¹: legem hinc incipiunt omnes, etiam CK | codicilli's F¹ 12 ancill'a' F¹ | fideic.] legatum fideic. D | quod] quod et E¹, inc. E¹ 14 cuius ancilla est] cui est ancilla DI¹? 15 libertis] libertis meis D 16 masculini D 17 et om. WDEQICK 18 simplum feminae cape-

rent] F²DI, simplum caperent feminae F²EK, foemine simplum caperent WC 19 esse] non esse E¹, om. C | consenserint DI¹ | quidem] quod W 20 autem] uero WC 21 cabit F¹ | Βούγλομαι seq.] γρ̄ similemus notam omissionis Graecis WEQI (ubi uersio Latina legitur in ordinem recepta loco non suo ante § 13), Βογ. γρ̄ (marg.: hic difficit expositio greca) D: Latinam uersionem pro Graecis habet C 22 ΔΑΝΙΖΕΘΑΙ F | ΑΚΑΙΡΕΑC F¹ 23 ΔΑΝΙΖΑΘΑΙ F 24 ΔΑΝΙΖΕΘΑΙ F¹ 25 ΠΟΙΗΣΑΝ F 26 a flama WC | donisia E¹ | acceperat DI | locatus F¹ 27 sibi] ibi D | legauerit W, delegauerat DI | testamento F¹ | filius F¹ 28 proponuntur D, proponeretur Q 30 habes ... relinquas om. F¹: έχεις τέκνα τῶν ΘΗΛΕΙΩΝ ΔΙΕΛΦΩΝ οὐ, οἰς ΔΥΝΑΣΑΙ ΚΑΤΑΛΙΠΕΪΝ Τίρυς. 31 facit] faceret WEQ, fecit I | et αἱ μὲν θυγατέρες F¹, et alia WK, alia DE¹IC, aliam E¹ 32 decessit et] decessisset EK, decessisset et I, decesserit et C 33 ab eo om. D | possunt] possint WDIC

missum deberi. Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine ullo iuris perito, animi mei potius secutus quam nimiam et miseram diligentiam: et si minus alij time minusue perite fecero, pro iure legitimo haberi debet hominis sani uoluntas: heredes instituit. quae situm est intestati eius bonorum possessione petita, an portretas ex causa fideicommissi peti possunt. respondi secundum ea quae proposse.

libro quarto responsorum. Testamento filium et uxorem suam heredes [B. 44, 2, 85 P] postea epistulam scripsisse dicitur, qua et quidquid in peculio habuit filius, ei et adiecit praeceptra haec eum suique iuris et post mortem suam habere uelle. cum testamento significauerit, si quid obsignatum receperisset¹, id uice codicillorum 10 epistula autem non sit obsignata, an quae epistula continentur ad filium pertineant, si fides epistulae relictæ constaret, deberi, quae in ea dare se uelle significauit. uiam cum fratre suo rem habebat, filias suas heredes instituit et ita cauit: res uniuersas quae mihi cum illo fratre meo patrino uestro communes sunt, quas ionis constituerit esse uniuersas duo milium aureorū, fidei nestrae committo, ut 15 uestione uestra mille aureos a Lucretio Pacato patruo uestro accipiat: huic testa- uinquennio superuixit et² abunde patrimonium reliquit: quae situm est, an heredes Pacati secundum uerba supra scripta offerentes mille aureos fideicommissum con- 20 tr. respondi secundum ea quae proponerent non facere uoluntatem, ut uniuersa llenis³ aureis restituerentur, sed aestimationis, quae mortis tempore in rebus fuerat, 25 cum debere fieri. Seio, quem heredi substituerat, ita legauit: 'Seio, si mihi heres et uxori eius Marcellae argenti libras quindecim dari uolo'. quaero, [cum Seius f. 28' stiterit, an Marcellae legati dimidia portio debeatur. respondi secundum ea quae entur deberi. Lucius Titius intestato moritus, cum haberet uxorem et ex ea nancipatam, codicillis haec uerba inseruit: 'pertinent autem hi codicilli ad uxorem 25 primum autem rogo, sic inter uos agatis, ut me uiuo egistis itaque rogo, ut 1 aut ego reliquero aut quod uos ipsae habetis, commune uobis sit'. filia intestati orum possessionem accepit: quaeritur, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex leicommissi a filia matri deberetur et quota. respondi secundum ea quae propon- 30 dimidiam partem deberi, si modo uxor parata sit in commune bona sua conferre. filios aequis partibus instituit et fundum per praceptionem singulis legauit: filii, iuersa bona patris obligata essent, mutua accepta pecunia hereditario creditori

(*QICK*)

sset (εἰ τι ἐσφραγίμενον ἔλεω *Tipuc.*: cf. u. 12 epistulae relictæ)? ³ auctum ins.
uis?

missum deberi defendi D | scripsi] ipseit F² WDQIC 2 quam] qua W | E 3 minusue po'perite F² | iure] W | habere FE'K, inc. E² 4 here- in'stitu'testati eius F², eius intestati petita possessione W 5 fideicom- F² | possint WD, possent Q | propon- D, proponerent E 7 filium] filium E² IC | suam] suos D 8 qua] quae I, quoque C | peculio] pericu'lo WC' mentum significauit D | obsignatum] um WQC 11 naleret] F², ualere QICK | obsignata] obsignati F² | 12 relictæ om. EQ | ea dare] eam dare F, eadem re C | uellet D | E 13 qui] quod WE'QI | insti- 14 patruo] paruo W 15 aestima- tione W, estimationes EI | WC | milia WICK | uti om. W 16 a | patruo] paruo W | uestro om. W

17 et abunde patrimonium reliquit] ἀλλὰ χρό- mon ἐπιχάντος μογ πλειονος ἀξια γερόνας: Tip. | quae situm] quae situm F (em. f.) 18 lu- cretu W, lucii EK | supra om. E 19 propo- nentur DEQ | ut] et ut D² 20 datis] dotis F² | millenis] FE'K, mille WDE'QIC | resti- tuentur E 21 obligationem WI 22 mar- cille W | cum seius] seius cum K, seio cum E 24 proponentur DK, proponerent E | in testa- mento DC | et ex ea] ab ea D², ex ea D², et ea K 25 mancipatam WC 26 uos] nos D | ut] et F² | me uiuo] meui D'E'IK, menio C 27 relinquero F | ipsi E'ICK, inc. E² | uouis F² | filie E 29 debetur E'QI, om. C | proponentur D 31 partibus c'institut F² | fundum per pra- ceptionem] fundum praceptionem E², fun- dum perceptiones I, fundi perceptionem C | 'e'a'gauit F² | filia D 32 uniuersa F², b'uenibersa F² | mutua acceptam pecuniam WDIC | creditori ... p. 70, 1 posteriori om. F²

soluerunt et posteriori obligauerunt, qui, cum ei debitum non solueretur, praedia uniuersa lege pignoris uni ex heredibus uendidit: quaeritur, an, cum iste filius ex causa exemptionis ea possideat, fratribus et coheredibus fideicommissi petitio esset an uero ea perempta esset, cum communiter uniuersa sequenti creditori obligauerint. respondi actionem quidem fideicommissi in personam competentem omnibus inuicem manere: non autem fideicommissum restituendum est, nisi prius debitum ab eis emptori eidemque coheredi persolue⁵ tur. Filiae fidei commisit in haec uerba: 'peto a te, filia mea, ut dotalem cautionem 'post mortem meam mutes et its renoues, ut fratres tui dotem stipularentur hoc casu, ut, 'si sine liberis uno pluribus in matrimonio morieris, dos ad eos perueniat'. post mortem patris decessit maritus, antequam renouaretur cautio dotalis, et postea alii nupta decessit nullo liberorum relicto, uiuo adhuc Titio uno ex fratribus. quae situm est, an Titius petitionem haberet rerum, quae in dotem fuerant. respondi posse fideicommissum ab heredibus sororis peti, si per eam stetit, quo minus dotem frater stipularetur. Filium et filiam heredes instituit et libertis legata dedit eorumque fidei commisit in haec uerba: 'a nobis 'peto, ut quidquid uobis legani, contenti sitia uiuentes, ut post uos filiis meis restituatis'. defuncta testatrix filia Maeuia libertus decessit herede instituto patronae filio ex parte debita, ex altera extraneo: quae situm est, an adita hereditate patronae filius a coherede suo partem eorum, quae ex testamento matris ad Maeuium libertum peruenierant, petere potest. respondi eius, quod ei deberetur, si hereditatem non adisset, partem a coherede petere posse. Maritus uxorem ex asse heredem instituit, cuius post mortem codicilos aperiri testator praecepit: praedium hereditarium uxor infructuosum rationi sue existimans uendidit: emptor quaerit, an retractari haec uenditio possit post mortem mulieris ab his, quibus codicillis per fideicommissum hereditas data deprehenderetur an uero solum quantitas pretii ab herede uxoris fideicommissariis debeatur. respondi propter iustum ignorantiam tam mulieris quam emptoris heredem mulieris, ut fundus apud emptorem remaneat, fideicommissario premium dare debere.

FWDE (Q/CK)

1 soluerint W 3 fideicommissi] et fideicommissi E | essent E^a | ea om. D 4 communiter] communum E | obligauerit D 5 competente E | inuicem] in urbem D | autem] FK, autem id WE/C, autem in D 7 commis'sit F^a 8 ita] illa D | renouens E, remouens C | fratriis E | stipulenter DE^aC, inc. E^a 9 mori'e'ris F^a 10 decessit maritus] decesserit maritus FE^aK 11 uno] unus D | an titio'us F 12 habere D, habet Q | in dote WC | fuerant] FCK, fuerat E^a, fuerunt WDE'I | respondi't F^a 13 dotem frater] FE^aC, dotem super WE^aK, super dotem DI 14 liberis E^a | com'm'isit F^a 15 ut post]

et post D | uos] uiuos E^a 16 libertis E | institutae FE^a 17 adita] uita W, adhucbita C 18 peruenient] F, peruenerat E^a, peruenerunt WDE^aI, pertinuerant QK, pertinuerunt C 19 respondi ... 20 petere posse om. D^a | ei om. E^a | debetur ECK 21 aperi'ri't F^a, aperire WQC | testator praecepit] FDQIK, iussit testator WE^aC, inc. E^a | infructuosum D^a | rationi] rationis EI, uxori Q 22 quaero D | retractar ei'i F^a 23 deprehenderetur] IK, deprehendetur C, reprehenderetur FEQ, reprehenditur W, apprehenderetur D 24 ab] an ab D | deberetur WD, debeantur Q, debetur I 25 herede W 26 dari WIC